

กุมารคำกลอนของพระเทพโมลี(กลิ่น): การศึกษาเชิงประวัติและลักษณะเด่น Kumara Khum Klom by Phra Thepmoli (Klin): A Study in Terms of History and Distinctive Characteristics

Received 1 August, 2025

สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ¹

Revised 20 October, 2025

Saharot Kittimahacharoen

Accepted 19 December, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาวรรณคดีเรื่อง *กุมารคำกลอน* ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ในลักษณะเชิงประวัติ ลักษณะของตัวบท และลักษณะเด่นของวรรณคดี โดยผู้เขียนได้ศึกษาตัวบทอย่างรอบด้าน เริ่มต้นจากศึกษาประวัติและศึกษาตัวบทอย่างละเอียด ผลการศึกษาพบว่า ด้านสมัยที่แต่ง *กุมารคำกลอน* สามารถสันนิษฐานได้ 2 ข้อ ข้อสันนิษฐานแรกอาจจะตั้งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตามความนิยมการแต่งเรื่อง *มหาชาติ* หรือ *มหาเวสสันดรชาดก* และข้อสันนิษฐานที่ 2 อาจจะแต่งในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจนถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านเอกสารที่พบมีทั้งต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทย สมุดฝรั่งและฉบับพิมพ์ ฉบับพิมพ์มีการพิมพ์สองครั้ง ชื่อเรื่องต่างกัน แต่รายละเอียดคือเรื่องเดียวกัน ด้านลักษณะของตัวบทแต่งด้วยกลอนเพลงยาว กวีมีความรู้ทางภาษาอย่างดี สามารถใช้ภาษาในการแต่งอย่างไพเราะ สามารถสร้างสรรค์คำใหม่ใช้ในการแต่ง รวมทั้งใช้ภาษาสร้างความเปรียบอย่างมีวรรณศิลป์ ด้านลักษณะเด่นของ *กุมารคำกลอน* พบว่ามีอยู่ 4 ประการ คือ การได้อิทธิพลจากกัณฑ์กุมารมาแต่งเป็นวรรณคดี การสรรคำเพื่อสร้างอารมณ์ความสะเทือนใจ การนำเสนอความซับซ้อนและความหลากหลายของจิตใจมนุษย์ และการสืบทอดเรื่องพุทธศาสนาในบริบทการสร้างวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์

คำสำคัญ: กุมารคำกลอน พระเทพโมลี (กลิ่น) มหาเวสสันดรชาดก มหาชาติ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง E-mail:saharot.k@ru.ac.th
Asst. Prof., Dr., Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University.

Abstract

This academic paper aims to study the literary work, *Kumara Khum Klon*, written by Phra Thepmoli (Klin) in terms of its history, type of text and distinctive literary characteristics. The writer has examined the text in all its aspects, starting from the poet's biography to details of the text. The study has found that the period in which this literary work was composed can be based on two assumptions. The first assumption is that it could have been composed in the reign of King Buddha Lertlah Nabhalai, when it was popular to write stories based on the *Mahajati* and the *Maha Vesandara Jataka*. The second assumption is that this piece of literary work might have been written at the end of the reign of King Buddha Lertlah Nabhalai to the beginning of King Nangklao Chaoyuhua's reign. Documents found consist of manuscripts written in Thai script and Western script as well as typed manuscripts. The typed manuscripts were published twice, with different titles but with the same contents. The text was written in the Klon Pleng Yaow poetical form. The poet was well versed in language, using poetical, pleasant-sounding words, coining new words for his composition and using the language to create comparisons that reflect the art of writing. The writer has found four distinctive characteristics of *Kumara Khum Klon*; namely, the composition of this literary piece was influenced by the Kumara Section; the poet was able to select words to create stirring emotions; the work presents the complexity and diversity of human emotions and is a continuation of stories in Buddhism in the context of how literary works of the Ratanakosin Period were created.

Keywords: Kumara Khum Klon, Phra Thepmoli (Klin), Maha Vesandara Jataka, Mahajati

1. บทนำ

เวสสันดรชาดก เป็นชาดกที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายมาสู่การสร้างสรรคเป็นวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น *มหาชาติคำหลวง* *กาพย์มหาชาติ* *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ขณะเดียวกันเนื้อหาเฉพาะกัณฑ์ใน *เวสสันดรชาดก* ก็ได้รับความนิยม ดังที่กวีได้นำเนื้อหาบางกัณฑ์มาสร้างสรรคเป็นวรรณคดีเรื่องใหม่ เช่น *กุมารคำฉันท์* *มหาพนคำฉันท์* *มัทรีคำฉันท์* และ *ลิลิตมหาชาติ* ซึ่งมีวรรณคดีลิลิตอยู่ 6 เรื่อง คือ *ลิลิตทศพร* *ลิลิตชูชก* *ลิลิตจุลพน* *ลิลิตมหาพน* *ลิลิตมัทรี* *ลิลิตมหาราช* ทั้งนี้เข้าใจว่า *ลิลิตมหาชาติ* น่าจะมีครบทั้ง 13 กัณฑ์ ปัจจุบันเหลือเพียง 6 กัณฑ์เท่านั้น (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2545, น. 93-94, 112-113 และ 115-116) ในบรรดากัณฑ์ต่าง ๆ ของ *เวสสันดรชาดก* ที่นิยมนำมาแต่งเป็นวรรณคดีไทย กัณฑ์กุมารน่าจะได้รับความนิยมอย่างยิ่ง เพราะมีวรรณคดีที่ถ่ายทอดเท่าที่พบ คือ *กุมารคำฉันท์* 2 สำนวน ได้แก่ สำนวนแรกแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่ระบุว่าแต่งเมื่อ พ.ศ.2334 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังนี้

จบเสร็จสำเร็จเรื่อง	อักขรา
กัณฑ์กุมารคาถา	ร้อยเอ็จ
จำลองด้วยวิริยา	จนเสร็จ
ทว่าทศวันสำเร็จ	เสร็จเรื่องกุมาร
สองพันสามร้อยได้	โดยมี
สามสิบสี่ษาปี	สุกรัง
วันพุ่มปัญญาดี	ศุกปักษ์
มีคะสิระมาสั่ง	สิบชั้นเวลาบาย

(*กุมารคำฉันท์* ใน *วชิรญาณ* ตอนที่ 80, ร.ศ.120, น. 516)

กุมารคำฉันท์ สำนวนที่สองเป็นพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑา และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุบล ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมัยที่แต่ง สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าน่าจะทรงพระนิพนธ์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และมาแล้วเสร็จในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หรือถ้าพิจารณาอีกแง่หนึ่ง พระนิพนธ์เรื่อง *กุมารคำฉันท์* อาจจะทรงพระนิพนธ์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ด้วยเหตุผลคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้นักปราชญ์ราชกวีแต่งซ่อม *มหาชาติคำหลวง*

ครบ 13 กัณฑ์ ทำให้ทั้งสองพระองค์ทรงริเริ่มพระนิพนธ์ขึ้นตามความนิยมในเวลานั้น (พระเจ้าบรมวงศ์เธอขึ้น 1 พระองค์เจ้าหญิงมณฑาทิพย์กับพระองค์เจ้าหญิงอุบล, 2466, น. ก-ข)

นักวิชาการบางท่านเสนอว่า หากคำนวณจากปีประสูติของทั้งสองพระองค์ ก็มีพระชันษาไม่ห่างกัน คือ พระองค์เจ้ามณฑาทิพย์ 19 พรรษา ส่วนพระองค์เจ้าอุบล 18 พรรษา ดังนั้นทั้งสองพระองค์น่าจะยังทรงไม่มีประสบการณ์ ตลอดจนความเชี่ยวชาญในทางวรรณคดีมากนัก จึงน่าจะทรงพระนิพนธ์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (นิยายทะเลสาบสมุทร, 2545, น. 92) ผู้เขียนมีความเห็นคล้อยตามทัศนะดังกล่าว เพราะสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า พระองค์เจ้าหญิงอุบลสิ้นพระชนม์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนพระองค์เจ้าหญิงมณฑาทิพย์สิ้นพระชนม์ยืนนานมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังทรงเป็นพระอาจารย์สอนอักษรวิธีประทานพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระเจ้าบรมวงศ์เธอขึ้น 1 พระองค์เจ้าหญิงมณฑาทิพย์กับพระองค์เจ้าหญิงอุบล, 2466, น. ก-ข) ดังนั้นจึงน่าจะทรงพระนิพนธ์ในช่วงเวลานี้ ไม่ห่างมากนัก

ต่อมาพบว่า *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* ไม่ได้มีอิทธิพลต่อกวีเจ้านายสตรีที่นำมาทรงพระนิพนธ์เป็นวรรณคดีเรื่อง *กุมารคำฉันท์* เพราะมีกวีได้นำ *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* นี้มาแต่งเป็นวรรณคดีด้วยรูปแบบ กลอนเพลงยาว นั่นก็คือ พระเทพโมลี (กลั่น) ได้แต่ง *กุมารคำกลอน* ขึ้น วรรณคดีเรื่องนี้มีความน่าสนใจคือ ไม่เคยมีนักวิชาการหรือเอกสารวิชาการใดกล่าวถึงเลย ทั้งนี้จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องไม่พบว่าจะกล่าวถึง *กุมารคำกลอน* ของพระเทพโมลี (กลั่น) ถ้าหากกล่าวถึงงานนิพนธ์ของพระเทพโมลี (กลั่น) จะมีเพียง *เวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน* ที่มีผู้รู้จักและยกย่องว่าแต่งดีเท่านั้น เช่น ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวว่าพระเทพโมลี (กลั่น) ผู้แต่ง *เวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน* เป็นกวีมีชื่อเสียงในสมัยรัตนโกสินทร์ รวมทั้งฝีมือของพระเทพโมลี (กลั่น) ดีเด่นเพียงใด แม้แต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสก็ยังไม่ทรงพระนิพนธ์ *เวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน* ขึ้น เพราะทรงยอมรับว่าแต่งให้ดีกว่าพระเทพโมลี (กลั่น) ไม่ได้ (ธนิต อยู่โพธิ์, 2568, น. 251)

นอกจากนี้ มีวชิราภรณ์ พุกษ์สุกาญจน์ (2543, น. 28) ได้กล่าวถึงผลงานของพระเทพโมลี (กลั่น) ว่าท่านได้แต่ง *กุมารคำกลอน* แต่ไม่ได้ศึกษาลงในตัวบท ต่อมาอรุณ ดีที่สุด และกาญจนา วิชญาปกรณ์ (2565) ได้ศึกษา *กุมารคำกลอน* ในบทความวิจัยเรื่อง “นิทานชาดกเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร: ความเป็นวีรบุรุษของพระเวสสันดรเชิงเทพปรณัม” แต่ไม่ได้ศึกษา *กุมารคำกลอน* ในลักษณะตัวบท เพราะจุดประสงค์ของผู้วิจัยต้องการศึกษาลักษณะความเป็นวีรบุรุษเชิงเทพปรณัมของ

พระเวสสันดร โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องทานบารมีผ่าน *มหาเวสสันดรชาดก กัมมชုံกุมาร* ตัวบทที่ผู้วิจัยทั้งสองศึกษาได้รวม *กุมารคำกลอน* ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ไว้ด้วย เพื่อสนับสนุนแนวคิดเรื่องการทำทานของพระเวสสันดรตรงกับลักษณะความเป็นวีรบุรุษในเชิงเทพปกรณัมอย่างไร

ดังนั้นผู้เขียนจะศึกษา *กุมารคำกลอน* ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ในลักษณะเชิงประวัติ ลักษณะของ ตัวบท และลักษณะเด่นของวรรณคดีเรื่องนี้ เพื่อชี้ให้เห็นว่า *กุมารคำกลอน* เป็นงานนิพนธ์ที่พลัดหายจากความทรงจำในวงวรรณคดีไทย เนื่องจากไม่เคยมีการกล่าวถึงงานนิพนธ์เรื่องนี้ ยกเว้นแต่วิทยานิพนธ์ของ วชิราภรณ์ พุกษ์สุภาภรณ์ และบทความวิจัยของอรรถ ดิทีสุด และกาญจนา วิชญาปกรณ์ แต่งานทั้งสองก็ไม่ได้ศึกษา *กุมารคำกลอน* เชิงประวัติ ลักษณะตัวบทและลักษณะเด่นทั้งนี้การศึกษาเชิงประวัติ ลักษณะตัวบท และลักษณะเด่นของวรรณคดี จะช่วยให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับงานนิพนธ์ของกวีท่านนี้ที่พลัดหายจากความทรงจำ และแสดงถึงความแพร่หลายของ *เวสสันดรชาดก กัมมชုံกุมาร* มีอิทธิพลต่อกวีนำมาแต่งเป็นวรรณคดีไทย

2. พระเทพโมลี (กลิ่น) กวีเอกสามแผ่นดิน

พระเทพโมลีเป็นตำแหน่งในทำเนียบสมณศักดิ์คณะสงฆ์มาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีคำสร้อยและนามเต็มว่า “*พระเทพโมลี ศรีสังฆปริณายก ดิลกรัตนมหาสามี (ศรี) ธรรมไตรโลก โภธิโชติพุมหามุนี อภัยสรญาณบพิตร*” พระเทพโมลีที่กล่าวถึงในสมัยอยุธยานั้นเป็นอธิการวัดสมณโกฐาราม (สมเด็จพระยาติงคาราชานุกาพ, 2466, น. 34) ในสมัยรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนคำสร้อยของพระเทพโมลีเป็น “*พระเทพโมลี ศรีปฏิภาณรามาหารธรรมกถึกคณฤศรบรรลัษราราม คามวาสี สถิตย ณ วัด ฯลฯ*” (ส. พลายน้อย, 2553, น. 63)

สำหรับพระเทพโมลี (กลิ่น) กวีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เท่าที่สอบทานจากหลักฐานพบว่าพระเทพโมลี (กลิ่น) เป็นชาวปักข์ใต้ มีผู้สันนิษฐานว่าท่านเป็นชาวพัทลุง มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับพฤกษศาสตร์ เดิมท่านมีชื่อว่า กลิ่น ได้บวชเรียนในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยจะบวชที่วัดราชสิทธิธารามหรือวัดอื่นไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่ท่านมีความรู้ทางธรรมจนสอบได้เปรียญจึงเรียกว่า มหากลิ่น พอมาสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระมหากลิ่นได้เป็นพระรัตนมุนี และในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระรัตนมุนีได้เป็นพระราชาคณะตำแหน่งพระเทพโมลีแห่งวัดราชสิทธิธาราม มีนามว่า พระเทพโมลี (กลิ่น) (สมชาย พุ่มสอาด, 2520, น. 29 ประพัฒน์ ตรีณรงค์ และสงวน อึ้งคง, 2516, น. 219 และชนิด อยู่โพธิ์, 2568, น. 251) อย่างไรก็ตามผู้กล่าวไว้ว่า พระรัตนมุนีน่าจะได้เป็นพระเทพโมลีตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เนื่องจากตำแหน่งพระเทพโมลีได้ว่างลงตั้งแต่ พ.ศ. 2359 อีกทั้งท่านเป็นผู้มีความรู้และความสามารถทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยก็น่าจะได้รับการยกย่องในเวลานั้น (ส. พลายน้อย, 2553, น. 68)

พระเทพโมลี (กลิ่น) ได้เป็นเจ้าอาวาสรูปที่ 3 แห่งวัดราชสิทธิาราม ต่อจากเจ้าอาวาสรูปที่ 2 หรือรู้จักกันในนามว่า เจ้าคุณหอไตร โดยที่ไม่มีใครทราบนามจริงของท่าน เรียกกันแต่เจ้าคุณหอไตร เพราะท่านมักชอบอยู่ในหอ ส่วนเจ้าอาวาสรูปแรก คือ สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก) พระเทพโมลี (กลิ่น) น่าจะได้เป็นเจ้าอาวาสมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตำนานวัดราชสิทธิ วัดโมลีโลก และวัดสังกระจาย, 2472, น. 7) หลังจากนั้นประวัติของท่านก็ไม่มีการกล่าวถึง มีผู้สันนิษฐานว่าท่านได้เป็นพระเทพโมลีระหว่าง พ.ศ. 2360-2368 นั่นก็คือปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจนถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนที่จะมีการตั้งพระรัตนมุนี (ฉิม) แห่งวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามขึ้นเป็นพระเทพโมลี แทน นั่นอาจหมายถึงว่าพระเทพโมลี (กลิ่น) น่าจะมรณภาพแล้วในเวลานั้น (ส. พลายน้อย, 2553, น. 67) จึงไม่มีผู้ใดได้ทราบประวัติของท่านอีกเลย

ความเป็นกวีเอกของพระเทพโมลี (กลิ่น) เริ่มต้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแล้ว กล่าวคือ จดหมายเหตุครั้งรัชกาลที่ 1 ปีเถาะ พ.ศ. 2350 กล่าวว่า เมื่อครั้งพระมหากลิ่นยังเป็นเปรียญ ได้ถวายเทศน์เวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน มีพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนสุนทรภู่เสด็จ รับเป็นเจ้าภาพกัณฑ์มหาพนที่พระมหากลิ่นได้แสดงเทศนา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ และกรมพระดำรงราชานุภาพ, 2466, น. 96 และธนิต อยู่โพธิ์, 2568, น. 251) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ท่านได้เป็นพระรัตนมุนี และเป็นหนึ่งในนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งซ่อม *มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทานกัณฑ์* เมื่อ ปีจอ จุลศักราช 1176 (พ.ศ. 2357) ดังมีความตอนท้ายใน *มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทานกัณฑ์* ที่แต่งซ่อมระบุว่า “นิพนธ์พิสดารทานกัณฑ์ พระรัตนมุนี วัดราชสิทธิาราม ถวายสนองพระเดชพระคุณ จบเท่านี้ วันศุกร์ เดือน 5 ขึ้น 6 ค่ำ พระพุทธศักราช 2357 ปีกุน สับตคก ทฤฆายุคมสวัสดิ์” (*มหาชาติคำหลวง*, 2460, น. 99) อีกทั้งในสมัยนี้พระเทพโมลี (กลิ่น) ยังได้แต่ง *โคลงกระทู้ของเก่า* ร่วมกับพระยาตริภังค์มิบาลด้วย ดังพระนิพนธ์คำนำของสมเด็จพระดำรงราชานุภาพ อธิบายผู้แต่ง *โคลงกระทู้ของเก่า* ว่า “เปนสำนวนกวีในกรุงรัตนโกสินทร์ ราวเมื่อรัชกาลที่ 2 มีชื่อผู้แต่งบอกไว้แต่ 2 คน คือ พระเทพโมลี (กลิ่น) วัดราชสิทธิ์ (ที่แต่งเทศน์มหาพน) องค์ 1 กับพระยาตริภังค์ ซึ่งเป็นกวีมีชื่อเสียงในสมัยนั้นอีกคน 1” (*โคลงกระทู้ของเก่า*, 2466, น. คำนำ)

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระเทพโมลี (กลั่น) เป็นผู้แปลอีกท่านหนึ่งร่วมกับพระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่แปล แต่ง *มงคลทีปนี* ขึ้น ดังมีหลักฐานจากใบแจ้งความหรือคำนำในหนังสือว่า “หนังสือมงคลทีปนีฉบับนี้ ได้ ทรงสร้างไว้แต่เมื่อปีมะเส็ง ตรีศก จุลศักราช 1183 (พ.ศ. 2364) แต่ครั้งซึ่งยังมิได้เสด็จเถลิงถวัลยราช สมบัติ” และ “อนึ่งหนังสือนี้พระสงฆ์ผู้ซึ่งแปลนั้นหลายองค์ ความรู้แลโวหารต่าง ๆ กัน คือเล่มที่ 1, 2, 3, 4, 5 พระเทพโมลี วัดราชสิทธิาราม ได้แปลรวม 5 เล่ม” (อ้างใบแจ้งความ *มงคลทีปนี* ใน ส. พลายน้อย, 2553, น. 67) นอกจากนี้ยังมี *เวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน* เข้าใจว่าน่าจะแต่งขึ้นก่อนที่สมเด็จพระมหา สมณเจ้ากรมพระปรมาภิไธยทิตยอินร จะทรงพระนิพนธ์ *เวสสันดรชาดก* 11 กัณฑ์เพราะเมื่อครั้งที่ทรงพระ นิพนธ์ก็ละ 2 กัณฑ์ไว้ คือ กัณฑ์มหาพนและกัณฑ์มัทรี เพราะทรงเห็นว่าสำนวนก่อนหน้านั้นแต่งดีแล้ว

อนึ่ง มีการพบ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์จุลพน* อีกสำนวนหนึ่ง นอกจากสำนวนของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยทิตยอินร มีการเทียบกับลักษณะการแต่ง *กัณฑ์มหาพน* ของ พระเทพโมลี (กลั่น) ได้ข้อสันนิษฐานว่าพระเทพโมลี (กลั่น) ท่านน่าจะแต่ง *กัณฑ์จุลพน* เพิ่มอีกกัณฑ์ เพราะสำนวนของทั้งสองกัณฑ์มีความใกล้เคียงกัน อีกทั้งการบรรยายถึงพฤกษชาติก็บรรยายได้ดี ดังที่ หลวงจรูญภักต (ถึกจิตรถึก) แสดงความเห็น ว่า “คล้ายคลึงกับสำนวนกัณฑ์มหาพนของท่านเจ้าคุณ เทพโมลี (กลั่น) มาก” เพียงแต่สำนวนนี้ไม่ได้เผยแพร่ ด้วยยึดตาม *กัณฑ์จุลพน* สำนวนสมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยทิตยอินรเป็นหลัก (ถิระ สุวรรณาคาร, 2500, น. 11 และ 13) มีผู้สรุปว่าถ้า กัณฑ์จุลพนที่พบใหม่นี้เป็นสำนวนของพระเทพโมลี (กลั่น) จริง แสดงว่าท่านถนัดแต่งเรื่องป่าเขาและชม นกชมไม้ สอดคล้องกับที่ท่านมีความรู้ทางพฤกษศาสตร์ (สมชาย พุ่มสอาด, 2520, น. 35)

นอกจากนี้ มีวรรณคดีอีกสองเรื่อง คือ *ครุธรรมชาฎก* และ *นิราศตลาดเกียบ* กล่าวกันว่า เป็นงานนิพนธ์ของพระเทพโมลี (กลั่น) *ครุธรรมชาฎก* เป็นงานแปลแต่งรวมอยู่กับเรื่องพุทธศาสนา อื่น ๆ ในที่นี้มีพระนิพนธ์แปลเรื่อง *ครุธรรมชาฎก* ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยทิตยอินรซึ่งเป็นกวีร่วมสมัยกับพระเทพโมลี (กลั่น) รวมอยู่ด้วย เพียงแต่ไม่มีใบแจ้งความหรือคำนำ กล่าวถึงที่มาของหนังสือเรื่อง *ครุธรรมชาฎก* ส่วน *นิราศตลาดเกียบ* หรือ *โคลงนิราศตลาดเกียบ* เดิมเข้าใจว่าพระเทพโมลี (กลั่น) เป็นผู้แต่ง แต่ไม่มีหลักฐานแน่ชัด และสำนวนการแต่งน่าจะเป็ นชราวาสแต่งมากกว่า (ส. พลายน้อย, 2553, น. 63 และ 68)

ส่วน *กุมารคำกลอน* ไม่มีข้อมูลในประวัติวรรณคดีไทย แต่จากการศึกษาข้อมูลด้านอื่นพบว่า มี หลักฐานของต้นฉบับตัวเขียนทั้งสมุดไทยและสมุดฝรั่ง และมีการพิมพ์เผยแพร่ถึงสองครั้ง โดยการพิมพ์

ครั้งแรกมีการระบุชื่อผู้แต่งว่า พระเทพโมฬีหรือพระเทพโมลี (กลีน) เป็นผู้แต่ง ส่วนการพิมพ์ครั้งที่สอง แม้จะไม่ได้ระบุชื่อผู้แต่ง แต่เมื่ออ่านดูแล้วสำนวนความคือเรื่องเดียวกัน อาจได้ข้อสรุปว่า ผลงานของ พระเทพโมลี (กลีน) ที่มีหลักฐานยืนยันอย่างแน่ชัดมีอยู่ 5 เรื่อง² คือ *มหาชาติคำหลวง แต่งซ่อมกัณฑ์ ทานกัณฑ์ ร่ายยาว มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน (และกัณฑ์จุลพน) โคลงกระทู้ของเก่า มงคลที่ปณี และ กุมารคำกลอน* ส่วน *ครุธรรมชาฎก* ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าใช่ผลงานของพระเทพโมลี (กลีน) หรือไม่ ผู้เขียนจึงไม่นับรวมอยู่ในผลงานของท่าน จากที่กล่าวถึงความเป็นกวีเอกสามแผ่นดิน ตลอดระยะเวลาที่ท่านเป็นพระมหากลีนจนมาถึงพระรัตนมุนี และพระเทพโมลี ในท้ายที่สุด ท่านได้แสดงความสามารถ ด้านวรรณคดี โดยเฉพาะวรรณคดีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นที่ประจักษ์ในวงวรรณคดีไทย

3. ภูมิหลังและลักษณะของวรรณคดีเรื่อง *กุมารคำกลอน*

กุมารคำกลอน เป็นงานนิพนธ์ของพระเทพโมลี (กลีน) เผยแพร่ในต้นฉบับตัวเขียนและหนังสือ ด้านต้นฉบับตัวเขียนพบว่าอยู่ในหมวดวรรณคดี หมุกกลอนอ่าน อักษร ก ชนิดสมุดฝรั่ง อักษรไทย เส้นหมึก เลขที่ 6 ตู 115 ประวัตติสมบัติเดิมของหอสมุด ชื่อเรื่องว่า *กุมารคำกลอน* เข้าใจว่าน่าจะเป็นการคัดลอกจากต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทย เพราะต่อมาผู้เขียนพบต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยในหมวดวรรณคดี หมุกกลอนเพลงยาวสุภาพ ชื่อเรื่องว่า *กุมารเพลงยาว* เลขที่ 28 ทั้งนี้จะได้ศึกษาในโอกาสต่อไป ด้านการพิมพ์ มีการพิมพ์เป็นหนังสือสองครั้ง และสองวาระ โดยครั้งแรกพิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ หน้าปกระบุว่าพระตำรวจเอก เจ้าพระยาราชศุภมิตร สมุหพระตำรวจหลวง รักษาพระองค์ ได้จัดพิมพ์ขึ้นแจกในการกฐินพระราชทาน ณ วัดรัชฎาธิฐาน พ.ศ. 2468 ซึ่งการพิมพ์ครั้งแรกชื่อเรื่องระบุตรงกับชื่อต้นฉบับตัวเขียนสมุดฝรั่ง ส่วนชื่อผู้แต่งระบุ “พระเทพโมฬี (กลีน)”

ครั้งที่สองพิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร หน้าปกระบุว่าพิมพ์แจกในการปลงศพ แม่ทรัพย์ โหมดนิ่มนวล ณ สุสานวัดสามจีนใต้ วันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2474 ในการพิมพ์ครั้งที่สอง ชื่อเรื่องมีความแตกต่างจากต้นฉบับตัวเขียนและฉบับพิมพ์ครั้งแรก รวมทั้งไม่มีการระบุชื่อผู้แต่ง ในการพิมพ์ครั้งนี้คำนำของผู้พิมพ์มีความน่าสนใจมากกว่า “หนังสือเพลงยาวเรื่องเวสสันดรชาดก ตอนกุมารเล่มนี้ เป็นสมุดไทยมีเต็มเล่ม เป็นของแม่ทรัพย์ โหมดนิ่มนวล” (หนังสือเพลงยาวเรื่องเวสสันดรชาดก ตอนกุมาร, 2474, น. คำนำ) ข้อสังเกตคือการพิมพ์ครั้งที่สอง ชื่อเรื่องระบุ *เพลงยาวเรื่องเวสสันดรชาดก*

² ผลงานของพระเทพโมลี (กลีน) บางเรื่องมีความคลุมเครือและข้อมูลบางอย่างมีหลักฐานไม่แน่ชัด เช่น มีผู้กล่าวว่าพระเทพโมลี (กลีน) ได้แต่ง *โคลงวัดพระเชตุพน (โคลงกลบท)* แต่เมื่อสอบทานแล้ว ชื่อผู้แต่งระบุเพียงว่า “พระเทพโมลี” โดยไม่มีชื่อเดิมของท่านต่อท้าย จึงไม่อาจยืนยันว่าเป็นงานนิพนธ์ของพระเทพโมลี (กลีน) หรือไม่

ตอนกุมาร ขณะที่ยกแห่งของหนังสือเล่มนี้ใช้ว่า *เพลงยาวกุมาร* การใช้คำว่าเพลงยาว ต่างกันเพียงชื่อเรื่องในต้นฉบับตัวเขียนและฉบับพิมพ์ครั้งแรกที่ใช้ชื่อเรื่องว่า *กุมารคำกลอน* อย่างไรก็ตามก็ตีเอกสารทั้งสามชิ้นนี้ก็มีเนื้อหาและสำนวนความตรงกัน ซึ่งเป็นลักษณะที่มักจะพบอยู่เสมอในการระบุชื่อเรื่องในวรรณคดีไทย ทำให้ผู้เขียนสนใจศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ในเชิงประวัติ รวมทั้งศึกษาลักษณะของตัวบทลักษณะเด่นของวรรณคดีเพื่อให้ประจักษ์ในความสามารถทางกวีของพระเทพโมลี (กลิ่น) โดยบทความนี้จะศึกษาเฉพาะฉบับพิมพ์ เน้นจากฉบับพิมพ์ครั้งแรกเป็นหลัก ไม่ได้ศึกษารวมถึงต้นฉบับตัวเขียนเนื่องจากจะวิเคราะห์ลักษณะของวรรณคดีมากกว่าศึกษาการชำระต้นฉบับ

3.1 สมัยที่แต่ง

จากประวัติของพระเทพโมลี (กลิ่น) ที่กล่าวมาพบว่า ท่านมีความรู้ทางธรรม สอบได้เป็นเปรียญ ตลอดจนมีความสามารถด้านการเทศน์มหาชาติ ดังที่ได้เทศน์ *เวสสันดรชาดก กัมมัตถมหาพน* และท่านยังได้แต่ง *เวสสันดรชาดก กัมมัตถมหาพน* ขึ้นไว้ ถ้าไม่นับรวมกัมมัตถจุลพนที่มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผลงานของพระเทพโมลี (กลิ่น) อีกกัณฑ์หนึ่งด้วย นอกจากนี้พระเทพโมลี (กลิ่น) ยังเป็นหนึ่งในกวีที่แต่งซ่อม *มหาชาติคำหลวง กัมมัตถทานกัมมัตถ* ดังนั้นงานนิพนธ์ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ส่วนหนึ่งจึงเกี่ยวข้องกับวรรณคดีพุทธศาสนาเรื่อง *เวสสันดรชาดก* อยู่ไม่น้อย

สำหรับ *กุมารคำกลอน* ได้เรียบเรียงขึ้นในลักษณะคำกลอน ซึ่งถ้าหากพิจารณาว่าช่วงเวลานั้นมีวรรณคดีเรื่องใดที่ได้รับอิทธิพลจาก *เวสสันดรชาดก กัมมัตถกุมาร* มาแต่ง ก็ยังมี *กุมารคำฉันท์* สำนวนที่ 1 แต่งเมื่อ พ.ศ. 2334 ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง มีหลักฐานบ่งชี้ว่าแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2334 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจริง ส่วนสำนวนที่ 2 พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑาและพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุบลนี้ ผู้เขียนสรุปจากข้อสังเกตของสมเด็จพระยาตำราภานุภาพ และนิยะดาเหล่าสุนทรไว้ในตอนต้นของบทความแล้วว่า เวลาที่ทรงพระนิพนธ์ ถ้าไม่ใช่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็อาจเป็นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ความเป็นไปได้ว่าแต่งหลังสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีอยู่สูง เพราะช่วงเวลาดังกล่าวเจ้านายสตรีทั้งสองพระองค์น่าจะทรงมีความเชี่ยวชาญด้านวรรณคดีแล้ว

ส่วนพระเทพโมลี (กลิ่น) แต่ง *กุมารคำกลอน* เวลาใดนั้น อาศัยข้อมูลที่ ส.พลายน้อยกล่าวว่า พระเทพโมลี (กลิ่น) น่าจะได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระเทพโมลี ช่วง พ.ศ. 2360-2368 เนื่องจาก พ.ศ. 2359 พระเทพโมลี (นาค) เลื่อนขึ้นเป็นพระพรหมมุนี ตำแหน่งพระเทพโมลีว่าง ดังนั้นพระมหากลื่นหรือพระรัตนมุนีน่าจะได้เลื่อนเป็นพระเทพโมลี ระหว่าง พ.ศ. 2360-2368 และหลังจากนั้นก็ไม่มีใครทราบ

ประวัติของท่าน จึงมีเหตุผลที่ชวนให้เชื่อว่า พระเทพโมลี (กลิ่น) เป็นกวีสำคัญท่านหนึ่งในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และอยู่จนมาถึงต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว³ ในระหว่างที่พระเทพโมลี (กลิ่น) เป็นกวีในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผลงานด้านวรรณคดีคงเป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่หลายเรื่อง เช่น การแต่งซ่อม *มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทานกัณฑ์ โคลงกระทู้ของแก้ว มงคลทีปนี* ผลงานเรื่องสุดท้ายที่ท่านแต่งขึ้นน่าจะเป็น *กุมารคำกลอน* เรื่องนี้อยู่ในต้นฉบับตัวเขียน จนมาพิมพ์เผยแพร่ขึ้นครั้งแรก ใน พ.ศ. 2468

ผู้เขียนสันนิษฐานว่าพระเทพโมลี (กลิ่น) น่าจะแต่ง *กุมารคำกลอน* ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อาจจะหลังจากที่ท่านได้แต่งซ่อม *มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทานกัณฑ์* หรืออาจจะแต่งในระยะเวลาไม่ห่างกันมากนัก ตามความนิยมเรื่อง *มหาชาติ* ในเวลานั้น หรืออีกข้อสันนิษฐานหนึ่งคือ แต่งขึ้นในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต่อต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะพิจารณาจากหลักฐานด้านประวัติของพระเทพโมลี (กลิ่น) พบว่าหลัง พ.ศ. 2368 ซึ่งเป็นแผ่นดินต้นสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงประวัติของท่านอีก จึงอาจเป็นเหตุให้วรรณคดีเรื่อง *กุมารคำกลอน* ไม่ปรากฏอยู่ในรายชื่อผลงานของท่าน อีกทั้งได้พลัดหายไปจากความทรงจำด้วย *กุมารคำกลอน* อาจเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกับฉบับที่เจ้านายสตรีสองพระองค์ทรงพระนิพนธ์ *กุมารคำฉันท์* ขึ้นถ้ายึดตามข้อมูลสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ หรือเจ้านายสตรีสองพระองค์อาจจะทรงพระนิพนธ์ขึ้นหลังจากที่มี *กุมารคำกลอน* แล้ว ถ้ายึดตามข้อมูลของนิยะดา เหล่าสุนทร ก็เป็นไปได้

3.2 ลักษณะคำประพันธ์

เมื่อกล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวได้ว่ากวีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีการสืบทอดขนบคำประพันธ์ของสมัยอยุธยาและสมัยธนบุรี โดยเฉพาะ

---

³จากการลำดับเหตุการณ์ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ดังนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 2367 ต่อมาวันพุธที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2367 พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (*นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย*, 2555, น. 200-201) ในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ 2 ปี คือ พ.ศ.2367-2368 เอกสารต่าง ๆ ระบุว่าพระเทพโมลี (กลิ่น) ยังมีชีวิตอยู่ แต่หลัง พ.ศ. 2368 เอกสารส่วนใหญ่จะกล่าวว่าจะไม่ทราบประวัติของพระเทพโมลี (กลิ่น) ดังนั้นความเป็นไปได้คืองานนิพนธ์ส่วนใหญ่ของพระเทพโมลี (กลิ่น) น่าจะเรียบเรียงขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจนมาถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เป็นได้ ซึ่ง *กุมารคำกลอน* อาจจะเป็นงานนิพนธ์เรื่องสุดท้ายที่แต่งขึ้นระหว่างปลายสมัยรัชกาลที่ 2 ต่อถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 3

คำประพันธ์ประเภทกลอนได้รับความนิยมอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณา *กุมารคำกลอน* แต่งด้วยคำประพันธ์กลอนเพลงยาว ขึ้นต้นด้วยวรรครับ ลงท้ายด้วยเอย บทหนึ่งจะมีอยู่ 4 วรรค ขณะเดียวกันมีลักษณะที่สัมผัสแบบกลอนสุภาพ ไม่มีการจำกัดความยาว จำนวนคำในวรรคมี 7-9 คำ (สุภาพร มากแจ้ง, 2535, น. 87) ดังตัวอย่าง ตอนต้นเรื่องกล่าวว่า

เกษมสุขสนุกโสมนัส	ปางสี่สุริยวงษวรากระษัตริย์
สำนักห้องทิพย์เสกภูมิดง	พิบัติโรคราคีไม่มีกลาย
อยู่หว่างวังชวากวงภูราย	ที่อินทร์องค์เสกสร้างประสิทธิ์ถวาย
	ตั้งเชื่อนค้ายปรากฏการประกอบกัน

(พระเทพโมฬี (กลิน), 2468, น. 1)

ตอนท้ายของเรื่อง กล่าวว่า

ส่วนเกล้าเร้ารับกระชอกเร่ง	ตะเบ็งหวดสองร้องวะหวัดโหวย
ดูจนายโคบาลประหารโบาย	วัวไซให้โดยประดักใจ
เสียงสองสท้านทุมานมิ่ง	ก้านกิ่งอ่อนชดสลดไสล
เสียวตลอดดอกสัตว์พนาไลย	พิลาปให้แล้ววิ่งไปตามพราหมณ์ เอยฯ

(พระเทพโมฬี (กลิน), 2468, น. 30)

เมื่อพิจารณาลักษณะกลอนเพลงยาว เดิมกลอนเพลงยาวได้รับความนิยมมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ราวสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2275 เนื้อหาของเพลงยาวมักเน้นการขับเกี่ยวพาน สักวาสกัน ดังที่ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายว่า “พวกกวีที่ไปนเจ้าผู้เอาคติอันเคย แต่งกลอนเป็นเพลงขับเกี่ยวพาน มาแต่งเป็นหนังสือกลอนเกี่ยวส่งไปให้กัน หนังสือเช่นนั้นจึงเรียกกันว่า “เพลงยาว” เพราะเอาอย่างเพลงเกี่ยวมาแต่ง กล่าวความยืดยาวออกไปใช้แทนคำขับ ด้วยมูลเหตุเป็นดังว่า เพลงยาวจึงมักแต่งกันแต่สำหรับเกี่ยวพานการสักวาสเป็นพื้น” (เพลงยาวกลบทและกลอักษร แต่งจากฤกษ์วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ 3, 2465, น. (3)-(4)) นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพยังทรงอธิบายในลายพระหัตถ์ที่ทรงโต้ตอบกับสมเด็จพระเจ้า ฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ใน *สาส์นสมเด็จพระเจ้า* ว่า เพลงยาวไม่จำกัดความยาวที่แต่ง อีกทั้งที่เรียกว่าเพลงยาว ไม่ใช่กลอนยาวสำหรับเกี่ยวกัน จึงเป็นที่มาว่าเพลงยาวน่าจะมาจากการขับร้องเป็นเพลงเกี่ยวก่อนมาเขียนเป็นหนังสือ (*สาส์นสมเด็จพระเจ้า* เล่ม 23, 2505, น. 273) ต่อมาจุดมุ่งหมายการแต่งเพลงยาวมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นการบันทึกเหตุการณ์

การแต่งเป็นวรรณคดีคำสอน วรรณคดีนิทานและอื่น ๆ ส่วน การแต่งเพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์มีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เช่น เพลงยาวนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง เพลงยาวเจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตราธิราชที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดอโศกอาราม เป็นต้น

ความนิยมในการแต่งเพลงยาวมีมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังมีกวีหลายท่านที่มีผลงานทางด้านเพลงยาว เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จมื่นไวยวรนาถ สุนทรภู่ กล่าวกันว่า การแต่งกลอนเพลงยาวเป็นความนิยมของชนชั้นสูง (ทิพวรรณ บุญส่งเจริญ, 2565, น. 11) หากแต่ยุคเจริญถึงขีดสุดของการแต่งเพลงยาวที่เฟื่องฟูมาก น่าจะเป็นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะพัฒนาการของเพลงยาวได้ไปสู่การสร้างสรรค์เป็นเพลงยาวกลบทกลอักษร และที่สำคัญจำนวนคำในกลอนเพลงยาวในสมัยนี้มีจังหวะคำลงตัว มีความเป็นระเบียบแบบแผน และมีความไพเราะมากกว่า (ศิริมา เจนจิตมัน, 2529, น. 47) อนึ่ง สังเกตได้ว่า ขนบการแต่งกลอนเพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้มุ่งเสนอเนื้อหาอื่นมากกว่าเรื่องชายหญิงเกี่ยวพาราสี ดังนั้นความนิยมในการแต่งกลอนเพลงยาวสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื้อหาในกลอนเพลงยาวมีความหลากหลาย ไม่ได้จำกัดเหมือนเนื้อหากลอนเพลงยาวสมัยอยุธยา การที่พระเทพโมลี (กลิ่น) นำคำประพันธ์กลอนเพลงยาวมาแต่งเรื่อง *กุมารคำกลอน* อาจจะมีเหตุผลมาจากการแต่งกลอนเพลงยาวเป็นที่นิยมในขณะนั้น ทำให้มีอิทธิพลต่อพระเทพโมลี (กลิ่น) ด้วย

อย่างไรก็ตามมีข้อสงสัยว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ขนบการแต่งคำประพันธ์กลอนเพลงยาวนั้น กวีได้นำมาใช้กับเนื้อหาของวรรณคดีที่หลากหลายขึ้น ไม่ได้จำกัดเพียงการสื่อสารเรื่องราวของชายหญิง หรือเนื้อหาแนวอื่น ดังที่สุนทรภู่ก็นำกลอนเพลงยาวมาแต่งเป็นวรรณคดีนิยาย เช่น *พระอภัยมณี* (ดวงมน จิตรจันงค์, 2568, น. 108) จึงไม่แปลกใจว่าพระเทพโมลี (กลิ่น) ก็ได้นำเอาคำประพันธ์กลอนเพลงยาวมาแต่งเรื่องทางพุทธศาสนา แทนที่จะใช้กลอนสุภาพในการแต่งประเด็นนี้อาจมองได้ว่ากวีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมี การปรับปรนและมีความลื่นไหลต่อการนำคำประพันธ์ในสมัยอยุธยามาใช้ กล่าวคือกวีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่ได้ยึดว่าวรรณคดีอยุธยาจะมีลักษณะเป็นอุดมคติตามงานที่แต่งด้วยคำประพันธ์แบบเดิมเสมอไป หากแต่เชื่อมั่นว่าจะเกลากลอนอยุธยาด้วยความพิจารณาโดยคำนึงถึงการนำมาใช้ (ดวงมน จิตรจันงค์, 2568, น. 389) เหมือนดังที่พระเทพโมลี (กลิ่น) ได้นำกลอนเพลงยาวสมัยอยุธยาปรับใช้กับวรรณคดีพุทธศาสนา โดยไม่ยึดติดรูปแบบคำประพันธ์ตามเดิมว่า กลอนเพลงยาวสงวนไว้สำหรับวรรณคดีเชิงโลกียะ เช่นเดียวกับกวีสมัยเดียวกันก็นำกลอนเพลงยาวมาปรับใช้ในเนื้อหาวรรณคดีที่แตกต่างกัน

3.3 กลวิธีการประพันธ์

พระเทพโมลี (กลิ่น) เป็นกวีที่มีความสามารถในการใช้ภาษา ตลอดจนมีศิลปะในการประพันธ์ ดังจะเห็นได้จากกลวิธีการประพันธ์ *มหาชาติกลอนเทศน์* หรือ *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน* ที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี กลวิธีการประพันธ์ที่ พระเทพโมลี (กลิ่น) ใช้ใน *ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน* คือการใช้สัมผัสอักษรติดกันหลายเสียง ซึ่งมีลักษณะเด่น คือการใช้เสียงสัมผัสอักษรที่วางชิดกันจะเกิดเสียงสัมผัสติดต่อกัน ทำให้เกิดความไพเราะ รวมทั้งก่อให้เกิดความอลังการทางเสียง (วชิราภรณ์ พลภุชส์ุกาญจน์, 2543, น. 161) กลวิธีการประพันธ์ดังกล่าวของพระเทพโมลี (กลิ่น) ถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกวีเยี่ยมปรากฏสม่ำเสมอในงานที่กวีได้สร้างสรรค์ขึ้น ในที่นี้ผู้เขียนจะศึกษากลวิธีการประพันธ์ด้านอื่นอย่างสังเขป เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสามารถทางกวีของพระเทพโมลี (กลิ่น) จากวรรณคดีเรื่อง *กุมารคำกลอน* ให้เข้าใจยิ่งขึ้น

จากการศึกษากลวิธีการประพันธ์ใน *กุมารคำกลอน* พบว่า ความสามารถของพระเทพโมลี (กลิ่น) คือท่านสามารถคิดคำขึ้นสำหรับใช้ในคำประพันธ์โดยอาจจะมาจากการประกอบคำขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ท่านยังมีความรู้ทางด้านคำบาลี คำสมาส ตามที่ได้บวชเรียนมาทางธรรมด้วย ดังเช่น การประกอบคำว่า *ดรฺณ* เป็น *ดรฺณิศ* และ *ดรฺณเ* คำว่า *ดรฺณ* นั้นหมายถึง เด็กกรุ่นหรืออาจจะหมายถึงว่าอ่อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 421) ใน *พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับภูมิพลโลกิยกุ* ก็ได้อธิบายคำว่า *ดรฺณ* หรือ *ดรฺณ* ว่า อ่อน มีอายุน้อย หนุ่มสาว (*พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับภูมิพลโลกิยกุ*, 2560, น. 61) ในที่นี้ กวีต้องการให้คำมีลักษณะสัมผัสชิดเสียงกับคำที่ตามมา ดังตัวอย่างว่า “แล้วจุงกรดรฺณิศขนิษฐนาฏ” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 14-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน) หรือ “จะรับสองดรฺณิศพิสไสม” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 27-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน) จะเห็นว่ากวีต้องการให้คำมีเสียงสัมผัสชิดกันระหว่างคำว่า “ดรฺณิศ” กับ “ขนิษฐ” หรือคำว่า “ดรฺณิศ” กับ “พิสไสม” เป็นต้น

อีกตัวอย่างหนึ่งว่า “ส่วนพรหมณ์ลัมแล้วก็ลูกไล่ ท้นสองดรฺณเที่นำฉาน” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 25-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน) ตัวอย่างที่แสดงนี้กวีต้องการเล่นสัมผัสสนอวรรคระหว่างคำว่า “ไล่” กับ “ดรฺณเ” ซึ่งคำว่า *ดรฺณเ* ก็มาจากคำว่า *ดรฺณ* ทำให้ต้องมีการประกอบคำขึ้นมาใหม่⁴ ลักษณะเช่นนี้ยังพบในบาทที่ว่า “ชรอยสองพงากุมาริน อยู่ในสระโกมิลชลธิ” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 15-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน) พระเทพโมลี (กลิ่น) ได้สร้างคำ “กุมาริน” เพื่อให้สัมผัสกับคำว่า “โกมิล” มีข้อสังเกตคือ ทั้งสองคำนี้ไม่มีความหมายในพจนานุกรมเลย มีเพียงคำว่า “โกมิล” ซึ่งพจนานุกรมคำเก่า ให้

⁴คำที่เกี่ยวข้องกับคำว่า *ดรฺณ* ใน *กุมารคำกลอน* มีดังนี้ *ดรฺณิศ* *ดรฺณเ* *ดรฺณิน* *ดรฺณิศ* *ดรฺณัง* *ดรฺณเรศ* เป็นต้น

ความหมายไว้ว่า “แก้วแดงมีลี้ดั่งเม็ดทับทิม” (วินัย พงศ์ศรีเพียร และคณะ, 2555, น. 145) ทั้งนี้คำว่า “โกมิล” ที่หมายถึงอัญมณีนี้ พจนานุกรมเก่าเล่มอื่นสะกดว่า “โกมิน” มาจากคำว่า “โกเมน” หมายถึงพลอยสีแดงเข้ม (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2553, น. 109) ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับที่พระเทพโมลี (กลิ่น) ต้องการจะหมายถึงว่าดอกบัว จะเห็นว่าท่านได้คิดประกอบคำขึ้นใหม่เพื่อให้สัมผัสกับเสียง

นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้คำที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาบางคำ เช่นคำว่า “รา” ในตัวอย่าง “อันสองราราชกุมาร” “ด้วยลูกสองรานี้ปรารถนา” “สงสารสองราทรุณเรศ” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 21, 24, 28-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน) คำว่า “รา” ในที่นี้เป็นคำที่พบในสมัยอยุธยา หมายถึง เราทั้งคู่ เขาทั้งคู่ หรือ ทั้งสอง (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2559, น. 139) ทั้งนี้คำว่า “รา” น่าจะมีอิทธิพลต่อวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอย่างน้อยใน *กุมารคำกลอน* ด้านการใช้คำสมาส พบว่าพระเทพโมลี (กลิ่น) มีความรู้ทางภาษาเป็น อย่างดี สามารถสร้างคำที่มาจากการสมาส ดังเช่นคำว่า “วโรรังการ” มาจาก **วร** และ **โองการ** หมายถึง คำศักดิ์สิทธิ์อันประเสริฐ ตัวอย่างว่า “พระหัทหันด้วยขันธัตถุญญาณ วโรรังการตรัสว่าอย่าร้อนใจ” “ออกวโรรังการไปด้วยใจปอง อันสองราราชกุมาร” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 15, 21-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน) หรือคำว่า “ราโฆงการ” มาจาก **ราช** และ **โองการ** หมายถึง คำสั่งของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างที่ว่า “ดำรัสราโฆงการมาโดยหวัง ผู้ใดเคาะเคาะดาลทวารดัง” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 4-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน)

ด้านการใช้เสียงสัมผัส กลวิธีการประพันธ์หนึ่งที่ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้มีลักษณะเด่น รวมทั้งแสดงให้เห็นวรรณศิลป์ก็คือ กลวิธีการใช้เสียงสัมผัส โดยเฉพาะสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสระ ใน *กุมารคำกลอน* มีลักษณะการใช้เสียงสัมผัสก่อให้เกิดความงามทางวรรณศิลป์ เช่น การใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะ ดังตัวอย่าง “อันนมโอชรีนครอรร้อยหอม” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 6-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน) กวีเล่นเสียงพยัญชนะ **อ** วางชิดกัน ได้แก่ **อัน นม โอช** และเสียงพยัญชนะ **ร** คือ **รีน รศ อรร้อย** บางครั้งพระเทพโมลี (กลิ่น) ก็วางเสียงพยัญชนะเดียวกันชิดกันตั้งแต่ 3-6 คำ ก่อให้เกิดความไพเราะทางวรรณศิลป์ขึ้นมา เช่น พยัญชนะ **ด** และ **ย** ดังตัวอย่าง “ผู้เดียวโตชเด้าเดาะยะเหยาะย่อง ล่วงประเทศเขตรเขาลำเนาคลอง” พยัญชนะ **ล** เช่น “เผยอดาลุกละล้าละลานลน สตูปนเปิบเคี้ยวขยอกกลิ่น” พยัญชนะ **น** เช่น “เนื้อนุ่มนิ่มหนังทั้งกายา ล้วนแนวลดแต่โดยดี” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 1, 8, 29-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน) ซึ่งสอดคล้องกับที่ วิจิตรภรณ์ พงษ์สุกาญจน์ ได้ศึกษาไว้แล้วว่าพระเทพโมลี (กลิ่น) เป็นกวีที่มีลักษณะเด่นทางด้านการใช้สัมผัสอักษรชิต ส่วนการใช้เสียงสัมผัสสระ พบว่ามีลักษณะเด่นเช่นกัน โดยเฉพาะสัมผัสสระ

ภายในวรรณคดี ตัวอย่างเช่น “พระสุรยศพออย่าข้อหล้า เร่งระรัวกลัวไถยจะพาธา” “ราโทประดับทับทิมแดง แสงระยับจับรัศมีสุริย์” (พระเทพโมลี (กลั่น), 2468, น. 1, 17-คำเน้นเข้มเป็นของผู้เขียน)

ด้านการใช้ความเปรียบก็เป็นกลวิธีการประพันธ์ที่มีความเด่นในวรรณคดีเรื่องนี้ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นการฝากฝีมือทางการประพันธ์ของพระเทพโมลี (กลั่น) ด้วย กล่าวคือสาระสำคัญของเนื้อหาภักดิ์กุมารใน *เวสสันดรชาดก* จุดมุ่งหมายเพื่อแสดงถึงภาวะความป็นปวนของจิตพระเวสสันดรที่มีทั้งโศก รัก ลุ่มหลง โกรธ เบียดเบียน อวิชชา (ดวงมน จิตรจํานงค์, 2568, น. 179) อีกทั้งยังเปรียบชาติและภักดิ์ให้เป็นนาวาสําเภาทองนำพาพระเวสสันดรไปสู่จุดหมายสูงสุด ความเปรียบใน *กุมารคำกลอน* มีความไพเราะและมีความงดงามทางวรรณศิลป์ไม่แพ้ความเปรียบใน *เวสสันดรชาดก* *ภักดิ์กุมาร* สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ตัวอย่างเช่น เมื่อตอนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เปรียบสองกุมารเป็นนาวาสําเภาทองด้วยคำประพันธ์ยาว เนื้อความกล่าววว่า

พระลูกเอ๋ย พ่อเห็นแต่หน้าเจ้าพระพี่น้องทั้งสองรา เจ้าจงมาเปนมหา
สําเภาทองธรรมชาติ อันนายช่างชาญฉลาดจำลองทำ ด้วยงิ้วแก้วประกำดำจริง
ด้วยเพชรแน่นหนา แก้วประพาหแม่เปนดาดฟ้าฝาระบุระเปิดเปิดช่องน้ำ
แก้วไพฑูริย์กระทำเป็นราโทโมราประดับสลัปลัก กรอบลายรายดอกรัก
เนาวรัตน์ ฉลุฉลักเป็นรูปสัตว์ภาพเพชรนิลแถม แกมหงส์วิหคระหนกคาบ
ลดารัต มังกรกัดกอดแก้วเกี่ยวเพนกำนขดดุสุดไส ครั้นสำเร็จลำสําเภแล้ว
เมื่อใดได้พระพิชัยมงคล พระบิดาจะทรงเครื่องต้นมงคพิชัยสำหรับกษัตริย์
ตั้งจะเอาพระสมบัตินครหวัดทรงเพน สร้อยสังวาลอยู่สรุฟเสร็จ จะเอาพระ
ขันตีต่างพระขรรค์เพชรอันคมกล้า สุนทรจะอย่างเอื้องลงสู่ที่นั่งท้ายเกตราสูง
ระหง แล้วไปด้วยทวนธงเสวตฉัตร วายุวิเวกพัดอยู่เฉื่อยฉิว สําเภาทองก็จะ
ล่องลิวไปตามลม สรรพสัตว์ก็จะชื่นชมโสมนัส ถึงจะเกิดลมกาฬพาลกระพือ
พัดคือโลภ ถึงจะโตสักแสนโตตั้งตีเปนลูกคลื่นอยู่ครั้นโครมโถมกะแตก
สําเภานี้ก็มีได้วอกแวกวาบวันไหว ก็จะไม่แล่นระริ่เรื่อยเฉื่อยไปจนถึงเมือง
แก้ว อันกล่าวแล้วคือพระอมตมหานครนฤพาน

(*มหาเวสสันดรชาดก* *เทศนา* 13 *ภักดิ์* *ทกลำนวน*, 2469, น. 189-190)

ขณะที่เหตุการณ์ตอนเดียวกัน พระเทพโมลี (กลั่น) อธิบายและขยายความละเอียดกว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบที่กำหนดความยาวของ *กุมารคำกลอน* เป็น

วรรณคดีเรื่องหนึ่งไม่ใช่ความยาวเฉพาะกัณฑ์หรือตอน จึงทำให้พระเทพโมลี (กลั่น) สามารถ
พรรณนาได้ละเอียดกว่า ดังตัวอย่าง

เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

กุมารคำกลอน

พระเวสสันดรกล่าวเปรียบสองกุมารเป็น

พระเวสสันดรกล่าวเปรียบสองกุมารเป็น

นาวา

นาวา

พระลูกเอ๋ย พ่อเห็นแต่หน้าเจ้าพระพี่น้องทั้ง
สองรา เจ้าจงมาเปนมหาสำเภาทองธรรมชาติ
(มหาเวสสันดรชาดก เทศนา 13 กัณฑ์ ทก
สำนวน, 2469, น. 189)

โอ้ใครครั้งนี้ไม่มีเห็น
เหมือนเนื้อเย็นยาวเรศเจริญสมร
ที่จะเป็นนาวาสถาพร
ชนนิกρχ้ามโลกย์ชลาไลย
เชิญมาขมิขมันให้ทันที่
เป็นนาวินพมาศอันผ่องใส

(พระเทพโมลี (กลั่น), 2468, น. 17)

พระเวสสันดรกล่าวถึงจุดมุ่งหมาย

พระเวสสันดรกล่าวถึงจุดมุ่งหมาย

สำเภานี้ก็มิได้วอกแวกวาบหวั่นไหว ก็จะแล่น
ระรี่เรื่อยเฉื่อยไปจนถึงเมืองแก้ว อันกล่าวแล้ว
คือพระอมตมหานครนฤพาน
(มหาเวสสันดรชาดก เทศนา 13 กัณฑ์ ทก
สำนวน, 2469, น. 190)

สำเภาทองล่องแล่นตั้งอาชา
ถึงมาราพายจะย่ำยี้
ทั้งเมฆมืดคือโหมหะกำบัง
นาวังลูกยาชาลีศรี
ให้ลมหลักฉีกเมฆราศี
ก็รีบรี่ไปด้วยใจปอง
ถึงรัตนบุร้ออำมฤตย์
สมคิดพ่อลูกเราทั้งสอง

(พระเทพโมลี (กลั่น), 2468, น. 18-19)

นอกจากนี้มีข้อสังเกตคือ การกล่าวเปรียบโครงสร้างของนาวาสำเภาทองกับคำที่เกี่ยวกับ
สารธรรมระหว่าง *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* กับ *กุมารคำกลอน* ก็มีรายละเอียดต่างกัน คือ
เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร มีการกล่าวถึงโครงสร้างของนาวาสำเภาทองกับคำที่เกี่ยวกับสารธรรม
อยู่ 3 คำ คือ **สมบัติ** **ขันติ** **โลโภ** ส่วน *กุมารคำกลอน* ปรากฏคำที่เกี่ยวกับสารธรรม 10 คำ คือ

บารมี ไตรลักษณ์ กรรมฐาน สมาธิ ญาณ โภชนงค์ กองกุศล กลิ่น มาร โมหะ ดังตัวอย่างตาราง
แสดงคำที่เกี่ยวกับสารธรรมระหว่าง *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* กับ *กุมารคำกลอน*

เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

กุมารคำกลอน

คำที่เกี่ยวกับสารธรรม

คำที่เกี่ยวกับสารธรรม

พระบิดาจะทรงเครื่องต้นมงคลพิชัยสำหรับ
กษัตริย์ ดังจะเอา**พระสมาบัติ**กระหวัดทรงเปน
สร้อยสังวาลอยู่สรพเสร็จ จะเอา**พระขันตี**ต่าง
พระขรรค์เพชรอันคมกล้า...ถึงจะเกิดลมภาพ
พาลกระพือพัดคือ**โลโภ**
(*มหาเวสสันดรชาดก เทศนา 13 กัณฑ์ ทก*
สำนวน, 2469, น. 189-190)

เอา**บารมี**แสนกล้า
เสากระโดงคือองค์**พระไตรลักษณ์**
ยกยอด**กรรมฐาน**เป็นก้านช่อ
กล่าวคือ**สมาธิ**องค**ญาณ**
ซึ่ง**โภชนงค์**สินค้ำอันแก่นสาร
เกณฑ์**กองกุศล**เป็นคนการ
ตั้ง**วิสุทธิกระสิน**เป็นเข็มกล้อง
ถึง**มารา**พายุจะย้าย
ทั้ง**เมฆมืด**คือ**โมหะ**กำบัง

(พระเทพโมฬี (กลีน), 2468, ไม่เรียงหน้า)

ดังนั้น กลวิธีการประพันธ์หนึ่งที่พระเทพโมลี (กลีน) ได้นำเสนอในวรรณคดีเรื่องนี้คือ การ
สรรความนำมาเปรียบโครงสร้างส่วนต่าง ๆ ของนาวาสำเภาทองกับขาลีและกัณฑ์ที่จะเป็นผู้นำให้
พระเวสสันดรไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดนั่นก็คือ นิพพาน ซึ่งพระเทพโมลี (กลีน) สามารถพรรณนาให้
รายละเอียดสารธรรมได้ชัดเจนและมีศิลปะทางภาษา จนผู้อ่านอ่านแล้วเห็นภาพได้ว่า พระเวสสันดร
สามารถโน้มน้าวสองกุมารให้มาเป็นนาวาสำเภาทองจนสำเร็จได้

4. ลักษณะเด่นของวรรณคดีเรื่อง *กุมารคำกลอน* ของพระเทพโมลี (กลีน)

จากการศึกษาลักษณะเด่นใน *กุมารคำกลอน* ผู้เขียนพบว่า *กุมารคำกลอน* เป็นวรรณคดีที่มี
ความน่าสนใจภายใต้บริบทการสร้างงานวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยสามารถวิเคราะห์
ลักษณะเด่นของ *กุมารคำกลอน* ได้ 4 ประการ คือ การได้อิทธิพลจากกัณฑ์กุมารมาแต่งเป็นวรรณคดี
การสรรคำเพื่อสร้างอารมณ์ความสะเทือนใจ การนำเสนอความซับซ้อนและความหลากหลายของมนุษย์
และการสืบทอดเรื่อง พุทธศาสนาในบริบทการสร้างวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ รายละเอียดมีดังนี้

4.1 การได้อิทธิพลจากกัณฑ์กุมารมาแต่งเป็นวรรณคดี

เวสสันดรชาดก คือ เรื่องราวพระพุทเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เป็นพระเวสสันดรปรารถนานิพพาน ผู้ใดปรารถนาสิ่งใดพระเวสสันดรก็จะบริจาคให้เป็นทาน นับตั้งแต่ช้างปัจจัยนาค ราชรถ จนมาถึงชาติกัณหา พระนางมัทรี หรือแม่แต่ชีวิตของพระองค์ กล่าวได้ว่า *เวสสันดรชาดก* เป็นพระชาติที่สำคัญยิ่งในการบำเพ็ญบารมี เพราะทรงบำเพ็ญบารมีครบ 10 ประการ โดยเนื้อหาเรียงตามลำดับดังนี้ ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฐ์ วนประเวศน์ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี สักกบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ ในบรรดากัณฐ์ต่าง ๆ นี้มีอิทธิพลต่อกวีนำมาแต่งเป็นวรรณคดีอยู่ 14 เรื่อง เช่น *มหาวนคำฉันท์* *ลิลิตชูชก* *ลิลิตทศพร* ฯลฯ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2545, น. 90-124) เป็นที่น่าสังเกตว่าในแต่ละกัณฐ์ของ *เวสสันดรชาดก* ที่ได้รับความนิยมนำมาสร้างสรรค์เป็นวรรณคดี กัณฐ์กุมารและกัณฐ์มัทรีเป็นกัณฐ์ที่กวีนิพนธ์นำมาแต่งเป็นวรรณคดีอยู่หลายเรื่อง เช่น *กุมารคำฉันท์* *กุมารคำกลอน* *มัทรีคำฉันท์* *ลิลิตมัทรี* เนื่องมาจากเนื้อหาของทั้งสองกัณฐ์มีความเด่นและมีสีสันเหมาะแก่การแสดงละครที่มีครบทุกรส ตั้งแต่ทุกข์ สุข โศก เกษม

ถ้าพิจารณาเนื้อหาของ *เวสสันดรชาดก* *กัณฐ์กุมาร* ความดีเด่น คือ เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพระเวสสันดรได้ทำทานโดยบริจาคชาติและกัณหาให้กับชูชก ชูชกได้เขียนดีและใช้เถาวัลย์มัดสองกุมาร อีกทั้งยังลากจูงชวนให้รู้สึกน่าเวทนา จนสองกุมารได้ตัดพ้อพระเวสสันดร ความมีสีสันของเนื้อหา กัณฐ์นี้คือการแสดงความโหดร้ายอย่างไม่ปราณีของชูชก การสร้างอารมณ์สะเทือนใจต่อภาพสองกุมารถูกเขียนดี ตลอดจนความขัดแย้งของอารมณ์ความเป็นมนุษย์ปุถุชนกับการมุ่งหวังสู่นิพพานของพระเวสสันดร เนื้อหาที่แสดงสภาวะความเป็นมนุษย์ต่าง ๆ จึงสนับสนุนให้ *เวสสันดรชาดก* *กัณฐ์กุมาร* มีลักษณะที่ดีเด่น รวมทั้งส่งอิทธิพลต่อเนื้อหาในกัณฐ์ต่อมาคือ กัณฐ์มัทรีได้แสดงถึงพลังความรักของแม่ที่มีต่อลูก หากในที่สุดพระนางมัทรีก็มีจิตอนุโมทนาอ่อนน้อมนำไปสู่ทานบารมีที่พระเวสสันดรได้กระทำบุตรทาน ความดีเด่นด้านเนื้อหานอกจากจะมีอิทธิพลต่อกวีนำมาแต่งเป็น *กุมารคำกลอน* แล้ว ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งในความเป็น *เวสสันดรชาดก* *กัณฐ์กุมาร* ยังเอื้อให้กวีสามารถเลือกสรรคำมาสร้างภาพที่สื่อถึงความโหดร้าย ก่อให้เกิดความสลดเวทนา ชวนให้ผู้อ่านเข้าถึงรสแห่งวรรณคดีอย่างหนึ่ง คือ เกิดความรู้สึกสะเทือนใจ กล่าวได้ว่า *เวสสันดรชาดก* *กัณฐ์กุมาร* เป็นพื้นฐานเอื้อให้พระเทพโมลี (กลั่น) นำมาแต่ง *กุมารคำกลอน* จนประสบความสำเร็จ

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่าพระเทพโมลี (กลั่น) น่าจะได้อิทธิพลมาจาก *เวสสันดรชาดก* *กัณฐ์กุมาร* สำนักเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มาเรียบเรียง *กุมารคำกลอน* เพราะเมื่อเปรียบเทียบคำสำนักใน *เวสสันดรชาดก* *กัณฐ์กุมาร* สำนักเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กับสำนักพระเทพโมลี (กลั่น) ใน *กุมารคำกลอน* พบว่าคำ สำนักตรงกันหรือใกล้เคียงกัน ดังเช่น ตอนบรรยายถึงบุรุษผิวดำร่างกำยำในสุบินนิมิตของพระนางมัทรี สามารถเทียบได้ว่ามีคำ สำนักตรงกัน ดังตัวอย่าง

เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร

กุมารคำกลอน

เสวยพระสุบินนิมิตต์ผิตประหลาดลามกว่า “เอโก	ในสุบินลักษณานาง
ปุริโส” ยังมีบุรุษผู้หนึ่งนั้นเดิบโตด่าล่าสันเห็น	ว่าบุรุษย์กายางค์กำยำดำ
พิลึก ผิวกายดำเปนมันหมึกมีดตั้งมหาเมฆ ดูนีโกก	กระสันกาสาว์ทรับจำหนับนุ่ง
เกกเง่งฉกาจ “ปุริทิตวา” นุ่งผ้าย้อมผาดคาด	แล้วคาดพุงผืนหนึ่งก็ชิงขำ
กาสาว์สักกะสันพันเปนเกลียวเหนี่ยวเหน็บรั้ง ผืน	ขเบนซ์ดร์ตั้งจ้งม้งทำ
หนึ่งคาดพุงนุ่งจ้งม้งทะมัดทะแมง “ปิลน	ขบขย้าเคี้ยวกรวมคำรามเริง
ทิตวา” ทัดดอกไม้แดงทั้งสองหุดูสง่า “อาวุธห	ดอกไม้แดงแซงทัดทั้งสองหุ
โธ” มีหัตถ์เบื่องขวานั้นถือดาบ คมเขี้ยวเปนมัน	ดูจุจเล็กหล้าสุธาเกลิง
ปลาบละเล็อมแสง แกวงกวัดฉวัดเฉวียนวิงวู๋จู่เข้า	ฉวยดาบลูโลดโดดเถกิง
มาถึงถีบทวารตั้งทะเลายลง	กระทุ้งเปิงเปิดบานทวารพัง

(มหาเวสสันดรชาดก เทศนา 13 กัณฑ์ ทก
สำนวน, 2469, น. 172)

(พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 3)

จากการเปรียบเทียบตัวอย่างข้างต้นสังเขปนี้ แสดงให้เห็นว่า *กุมารคำกลอน* ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ต้องได้รับอิทธิพลจาก *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เพราะมีการใช้คำที่มีลักษณะตรงกัน แม้การลำดับความอาจจะมีการสลับตำแหน่งกันบ้าง

4.2 การสรรคำเพื่อสร้างอารมณ์ความสะเทือนใจ

อารมณ์สะเทือนใจเกิดจากการเลือกสรรถ้อยคำที่มีวรรณศิลป์มาตกแต่งทำให้เกิดภาพ อารมณ์สะเทือนใจอาจจะไม่ได้มาจากความทุกข์ ความโศก หากมาจากความปิติสุขยินดีก็ได้ เมื่อวิเคราะห์ลักษณะเด่นการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจใน *กุมารคำกลอน* พบว่า พระเทพโมลี (กลิ่น) สามารถเลือกสรรคำ นำมาสร้างอารมณ์สะเทือนใจสอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสงสารซึ้งและค้นหาเมื่อถูกชูชกนำไปเป็นทาส อารมณ์ความสะเทือนใจที่ปรากฏใน *กุมารคำกลอน* มาจากการบีบคั้นจิตใจผู้อ่านเมื่อได้สัมผัสกับความน่าเวทนาถึงขีดสุด ลักษณะเด่นของการใช้ภาษาแสดงอารมณ์สะเทือนใจและสะเทือนใจในวรรณคดีเรื่องนี้มีอยู่ 2 เหตุการณ์ คือ เหตุการณ์แรกในตอนที่พระนางมัทรีเกิดสุบินนิมิตว่ามีบุรุษผิวดำร่างกำยำมาทำร้ายพระนางมัทรี รวมทั้งควักพระเนตรของพระนางไป และเหตุการณ์ที่ 2 คือตั้งแต่ชูชกกำราบซาลี จนถึงนำสองกุมารออกจากอาศรมไปสู่ป่า ทั้งสองเหตุการณ์เป็นจุดสำคัญของเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ความสะเทือนใจ ดังที่จะได้กล่าวต่อไปนี้

เหตุการณ์แรกกล่าวถึงพระนางมัทรีเกิดสุบินนิมิตถึงบุรุษผิวดำร่างกำยำมาทำร้ายพระนาง
รวมทั้งควักพระเนตรไป เหตุการณ์ตอนนี้กล่าวว่

ในสุบินลักษณะนาง	ว่าบุรุษย์กายางค์กำยำดำ
กระสันกาสาร์หรับจำหนับนุ่ง	แล้วคาดพุงผืนหนึ่งก็ชิงชำ
ขเบนขัตร์ตั้งจั้งม้งทำ	ขบขย้าเคี้ยวกรวมคำรามเรียง
ดอกไม้แดงแซงทัดทั้งสองหู	ดูดุจเล็กหล้าสุธาเถลิง
ฉวยดาบโลดโโดดเถิง	กระทั้งเป็งเปิดบานทวารพั้ง
ทลวงแล่นถึงแท่นพระมนาฎ	ตระหวาดวุ่นสำทับไม่กลับหลัง
อาวุธแกว่งกวัดสับตัดัง	กลกั้งหันต้องรำพายชาย
กระโจมจิกโมพีชยี้ลาก	ให้ลุ่มจากชฎาเศาศายาย
ยุพเน่งนางพานสท้านกาย	ก็แงบหงายเหนือพื้นพสุนทรา
หัวหาญทยานทายาดยวด	ประหารหวดซ้ำสองพระพาหา
พระเศียรเต็ดดูเวทนาตา	คว้านควักไยนาไม่ปราณี

(พระเทพโมฬี (กลิน), 2468, น. 3)

สุบินนิมิตของพระนางมัทรีคือ ลางบอกเหตุว่าสองกุมารจะต้องพลัดพรากจากอกไป โดยภาพ
สุบินเป็นภาพนิมิตที่น่ากลัวในความรู้สึกพระนางอย่างยิ่ง พระเทพโมฬี (กลิน) ได้ใช้คำที่สร้างความ
สะเทือนอารมณ์ต่อความน่ากลัวของบุรุษผู้เข้ามาจู่โจมทำร้ายว่า “บุรุษย์กายางค์กำยำดำ” และยังสรร
คำมาทำให้เกิดภาพความถึงทึง การแต่งกายเพียงผ้าข้อมน้ำฝนคาดคานา มีการทัดดอกไม้แดง กิริยา
กักขฬะ มุ่งตรงเข้ามาทำร้าย การใช้คำที่เน้นถึงความรุนแรงอย่างเช่นตอนที่บุรุษผิวดำกำยำเข้ามาจิก
และขยี้ผมที่ขมวดตรงกระหม่อมพระนางมัทรีจนสยายออก ดังความว่า “กระโจมจิกโมพีชยี้ลาก ให้ลุ่ม
จากชฎาเศาศายาย” กวีใช้คำ **กระโจม จิก ขยี้** และ**ลาก** ซึ่งอาการกิริยานี้เกิดขึ้นพร้อมกันกลายเป็น
ภาพที่ดูตื้นน่ากลัว จนมาถึงภาพความสยดสยองที่บุรุษผิวดำกำยำกระทำคือ ใช้ดาบฟันลงที่แขนทั้งสอง
ข้างของพระนางว่า “ประหารหวดซ้ำสองพระพาหา” จนขาดจากกัน ก่อนที่บุรุษผิวดำกำยำผู้นั้นจะ
“คว้านควักไยนาไม่ปราณี” ต่อจากนั้นยังมีภาพเหตุการณ์ที่ดำเนินอีกว่าบุรุษผิวดำกำยำได้ “เอาดาบ
แพ่นแฉ้นผาดอรอรอน” เพื่อที่จะ “ขยี้คว้าวาดวงกลมมิ่ง” จนก่อให้เกิดภาพที่สยดสยองขึ้นอีกว่า “เชื้อม
เลื้อดคลายพระกายไทรม” จะเห็นว่าการสรรคำของกวีเป็นการย้าถึงความเจ็บปวดแสนสาหัส ทำให้

ผู้อ่านเกิดจินตภาพความหวาดกลัวขึ้นตามคำที่กวีใช้ จนนำไปสู่ความสะเทือนใจและรู้สึกสลดใจที่พระนางมัทรีไม่ทันได้รู้พระองค์เลยว่าจะเกิดเหตุการณ์ร้ายขึ้นหลังจากนี้

ส่วนอีกเหตุการณ์หนึ่งกล่าวถึงชุกกการาบชาลี จนถึงนำสองกุมารออกจากอาศรมไปสู่ป่า นั้น พระเทพโมลี (กลิ่น) ได้เลือกสรรคำที่ทำให้เห็นภาพผู้มีความพาลของชุกก ตลอดจนการใช้คำที่บ่งชี้ถึงภาพที่ น่าเวทนาของชาลีกัณหาในขณะที่ถูกชุกกลากจูงไปโดยไม่คำนึงถึงสองกุมารที่ยังไร้เดียงสา ตัวบทบรรยายในตอนที่ชุกกการาบชาลีว่า

เจ้าสดับฉับนิกคนหมาย	กุมารชายผู้นี้ช่างอาจสมร
ชะรอยบุตรธิเบศร์เพสสันดร	กูวารณจิตรแจ้งไม่แคลงใจ
ถ้าแม่นขอไปได้สี่ไซ้ชั่ว	จะตั้งตัวสูงภักตร์ว่าศักดิ์ใหญ่
จะเทียมเรียกลูกตาชล่าใจ	ปืมประหนึ่งว่าจะใช้ก็เต็มเดือน
แม้ภูมิกำหราบแต่คาบแรก	จะแบบยศไปถมให้ข่มเพื่อน
ถ้าแม่ได้อีกใซ้อยู่ในเรือน	ก็จะเขื่อนได้เช่นไปตามกัน
คิดแล้วดีดมือส่ำทับถอย	เด็กน้อยถอยหลีกอย่ากีดกัน
ซำอยู่กูจะเอาไม้เท้ารัน	เหมว่าแล้วยังรันอยู่ดอกเจียว

(พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 9)

ชุกกรู้ว่าเด็กผู้ชายที่เข้ามาต้อนรับนั้นเป็นชาลี แต่ต้องให้ชาลารู้ว่าชุกกไม่ใช่เป็นเพียง “เสมือนชาติที่ขงค้อันทรงพรต เมื่อก่อนเคยประณตรับทานา” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 8) ตลอดจนต้องให้ชาลีไม่กล้าแสดงความเหิมเกริมหรือแสดงกิริยาไม่เกรงกลัว ชุกกจึงต้องข่มด้วยการใช้วาจาสำหรับพร้อมแสดงอาการกักขฬะ สังเกตได้ว่าพระเทพโมลี (กลิ่น) มีการเลือกใช้คำที่ทำให้ภาพตัดกันระหว่างชาลีผู้มีความอ่อนน้อมปรากฏในตัวบทก่อนหน้านั้นด้วยการรับอาสาช่วยชุกกว่า “บริขารหนักไหลสิ่งใดมี หลานนี้จะช่วยสพวยจร” ขณะที่ ชุกกกลับแสดงกิริยาไม่พอใจไล่ชาลีออกไปให้พ้นทางว่า “ซำอยู่กูจะเอาไม้เท้ารัน” และเมื่อชาลีพิจารณาอีกครั้งจึงตระหนักแกใจว่า “ไฉนพราหมณ์หยามหยาบฉะนี้เจียว จึงเหลียวเห็นโทษร้ายสืบแปดประการ” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 9) ทั้งนี้ลักษณะของบุรุษโทษสืบแปดประการเป็นการบอกกล่าวว่าบุรุษเฒ่าผู้นี้มีลักษณะและบุคลิกที่คบไม่ได้

การให้ภาพที่ตัดกันระหว่างชุกกผู้กักขฬะกับชาลีผู้มีความอ่อนน้อมแสดงถึงการสรรคำให้เกิดการกระทบต่อความรู้สึกผู้อ่านครั้งแรก ก่อนจะมาสร้างความสะดวกใจอีกครั้งในตอนชุกกเขี่ยนตีและทำร้ายสองกุมาร ดังตัวอย่างว่าที่พระเทพโมลี (กลิ่น) ได้ใช้คำในการแต่งว่า

เด็ดสลัดกัดเถาลตามา   พันธนามือมั่นไม่หวั่นไหว
ขู่คั่นข่มเหงไม่เกรงใจ   ขยิกไล่ตีต้อนบังอรองค์
.....
ผูกกระชากลากคร่าต่ำประจาน   หวดประหารนินนักรหน้าแนว
.....
พราหมณ์ลุกขึ้นได้ไล่ทยาน   ลากสองกุมารไม่ปราณี
.....
ทชียิ่งตีกระหนาบนวด   ปวดปี้มชีวาตม์จะขาดหรอ
.....
เนื่อนุ่มน้มหนังทั้งกายา   ล้วนแนวลดตาแต่โดยดี

(พระเทพโมฬี (กลืน), 2468, น. 23, 25, 27-29)

ผู้เขียนเลือกเฉพาะเหตุการณ์ตอนที่ชูชกทำร้ายสองกุมาร เพื่อชี้ว่าชูชกนอกจากเป็นคนพาลแล้วยังเป็นมารซึ่งเป็นหนึ่งในอุปนิสัยของหลักธรรมที่จะเข้ามาทดสอบความแน่วแน่ของจิตใจพระเวสสันดร การสรรคำที่เป็นกิริยาเกี่ยวกับการทำร้ายสองกุมาร ทั้ง **พันธนามือ ขู่คั่น ข่มเหง ขยิกไล่ ตีต้อน ผูกกระชาก ลากคร่า ต่ำประจาน หวด ตีกระหนาบ** เป็นคำที่แสดงถึงความรุนแรงระหว่างเฒ่าแก่ที่กระทำต่อสองกุมารที่ยังอ่อนเยาว์ ก่อให้เกิดความรู้สึกเวทนา และเมื่อพระเทพโมฬี (กลืน) บรรยายต่อว่าหลังจากที่สองกุมารหลุดจากการถูกชูชกลากจูงไปนั้น ก็รีบกลับมาหาพระเวสสันดร แต่พระเวสสันดรก็ต้องวางองค์เป็นกลาง เพราะถือว่าได้กระทำบุพการีไปแล้วก็ยังก่อให้เกิดความสลดใจแก่ผู้อ่านวรรณคดีในตอนนี้อย่างยิ่ง

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าอารมณ์สะท้อนใจบางครั้งไม่ได้มาจากความโศก ความทุกข์หรือความสูญเสีย หากแต่อาจจะมาจากความปิติยินดีก็ได้ ใน *กุมารคำกลอน* ก็มีเหตุการณ์ที่แสดงถึงความปิติยินดีจนภาพที่ปรากฏแสดงถึงการสรรคำที่ทำให้เกิดความสะท้อนใจในเชิงปิตินดี ดังเช่นตอนที่พระเวสสันดรได้เฝ้าวาจา ยกสองกุมารให้แก่ชูชกก็เกิดเหตุอัศจรรย์เพราะเหล่าเทวดา ตลอดจนธรรมชาติสัตว์ทั้งหลายต่างยินดีปรีดาในการทำทานครั้งนี้ ดังตัวอย่างสังเขปที่ว่า

จัดโลกถันตั้งอยู่อิงอล   ไพรชนนตส์สุขำบตีเอียง
สุราไลยโสฬศมหาพรหม   ประนมราบกราบกรายถวายเสียง
ชวนเทพอัศรประอรเอียง   เผด็จตีตุดริยางค์ขยับรำ

บ้างโปรยบุษย์เบ็ญจโกสมุณี	พุ่มพนมรัตนาศระดาษสำ
เหตุลาชชวลิตประณีตนำ	กระแจะฟุ้งปรุงปราประพรมพราย
บุชาทานาปิโยรส	เยื้อนพจนพรบวรถวาย
สรรเสริญสำทับอัภิปราย	แล้วผายเห็จห้องพิมานหวัง

(พระเทพโมฬี (กลิน), 2468, น. 23)

นับว่าเป็นภาพที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเกิดความรู้สึกปีติยินดีที่พระเวสสันดรได้กระทำบุตรทาน คำที่กวีเลือกสรรมาใช้เป็นคำที่กล่าวถึงเทวดาตลอดจนคำที่เป็นมงคล เช่น จตุโลกบาล โสฬสพรหม เทพอัศจรรย์โปรยดอกไม้มงคลห้าอย่าง⁵ การประพรมกระแจะเพื่อการมงคล เป็นต้น

4.3 การนำเสนอความซับซ้อนและความหลากหลายของจิตใจมนุษย์

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งที่พบใน *กุมารคำกลอน* ก็คือ การนำเสนอให้เห็นถึงความซับซ้อน และความหลากหลายของมนุษย์อันเป็นธรรมชาติและวิสัยของมนุษย์ กล่าวคือ ตัวบทต้นทางกว่าจะมา เป็น *กุมาร คำกลอน* นั้นคือชาดกหรือพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ การนำเสนอภาพของพระโพธิสัตว์ในชาดกเป็นบททดสอบอย่างหนึ่งของขั้นตอนการเปลี่ยนผ่านสภาวะจาก มนุษย์และสัตว์ สู่เทพ จากพระโพธิสัตว์สู่พระพุทธเจ้า ดังนั้นกว่าพระโพธิสัตว์จะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า ย่อมจะต้องอยู่ในวัฏจักรชีวิตมนุษย์และสัตว์ เพื่อเรียนรู้และเข้าใจสภาวะต่าง ๆ ของการเป็นมนุษย์และ สัตว์เป็นพื้นฐานในการสั่งสอนเวไนยสัตว์ต่อไปได้ ดังนั้นในชาดกจึงมักพบว่าพระโพธิสัตว์เป็นบุคคลสำคัญของเรื่องบ้าง เป็นผู้สังเกตการณ์บ้าง บทบาทของพระโพธิสัตว์จึงมีทั้งมนุษย์และสัตว์ตามแต่พระชาติ โดยเฉพาะ *เวสสันดรชาดก* ใน พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ซึ่งเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระ โพธิสัตว์ที่กล่าวว่าเป็นบททดสอบอันใหญ่ยิ่งเนื่องจากเป็นพระชาติสุดท้าย

กุมารคำกลอน เป็นวรรณคดีชาดกที่ได้รับอิทธิพลมาจาก *เวสสันดรชาดก* การนำเสนอ จุดมุ่งหมายของวรรณคดีเรื่องนี้ยังคงสอดคล้องกับความคิดหลักในชาดก คือ กล่าวถึงพระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี หากแต่การนำเสนอภาพของพระเวสสันดร พระนางมัทรี ซาลี กัณหาและชูชกใน วรรณคดีจะมีการนำเสนอถึงภาพมิติของมนุษย์ในเชิงการเป็นคนธรรมดาที่มีความรัก ความโกรธ ความ เจ็บปวด อาจจะแตกต่างจากตัวบทที่เป็นชาดกทั้งที่อยู่ใน *พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก* และ *เวสสันดรชาดก* หรือ *ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* เพราะตัวบทนั้นมีจุดมุ่งหมายบอกเล่าพุทธประวัติและ

⁵ดอกไม้มงคลมีดังนี้ ดอกพุดซ้อน ดอกมะลิ ดอกอุบลเขียว ดอกอุบลขาว ดอกอุบลแดง ดอกบัวแดง ดอกบัวขาว (ส.พลาญน้อย, 2554. น. 111)

ไว้สำหรับเทศน์ แต่สำหรับ *กุมารคำกลอน* เป็นตัวบทที่กลั่นกรองมาเป็นวรรณคดีอีกรูปแบบหนึ่ง จุดมุ่งหมายอาจแสดงถึงความนิยมและแพร่หลายของ *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* ต่ออีกที่มีความซาบซึ้งใจในชะตาชีวิตของมนุษย์ สอดคล้องกับที่ ดวงมน จิตรจักษ์ ได้กล่าวว่า *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* แสดงถึงความป่วนป่วนในภาวะทางจิตของพระเวสสันดรที่มาจากความโศก ความลุ่มหลง ความรัก ความเปียดเบียน ความโกรธ รวมทั้งวิชา ขณะเดียวกันเนื้อหาในกัณฑ์นี้ยังเป็นการนำผู้อ่านให้ไปรับรู้ส่วนลึกในตัวตนมนุษย์ที่ยังติดอยู่ในปวงตัณหาและอุปทาน (ดวงมน จิตรจักษ์, 2568, น. 179-180)

ดังนั้นความหลากหลายและซับซ้อนของตัวตนมนุษย์จึงได้แสดงออกจาก *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* และพระเทพโมลี (กลิ่น) ก็ได้นำมากลั่นกรองเป็นวรรณคดีในมิติที่เรารับรู้ได้ว่า ชูชก แสดงความเป็นคนพาลสันดานหยาบอย่างไร แต่เป็นเพราะด้วยความรักและคำสั่งของนางอมิตตดา ที่อยากได้สองกุมารมาเป็นทาสชูชกต้องทำตามคำสั่งเพื่อเอาใจนางพรหมณีโดย “*จะขอสองดรุณีกำตัดเชย เป็นขเลยไปไว้สำหรับเรือน*” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 12) อีกทั้งยังแสดงท่าทีเยินยอพระเวสสันดรเปรียบกับแม่น้ำทั้งห้าสาย ก่อนขอสองกุมารด้วยมธุรสวาจา แต่หลังจากที่พระเวสสันดรได้ยกให้ ชูชกไม่เห็นสองกุมารก็กราดเกรี้ยวทันทีว่าพระเวสสันดรคงจะ “*ทำแสรังเสด้วยเล่ห์ขำเลียงตา หลูกยาหลีกสิครรไลยไป*” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 14) จะเห็นว่า ชูชกเป็นคนพาลที่มีเล่ห์เหลี่ยมและมีจิตที่คิดเอาแต่ได้ ซึ่งเป็นธรรมชาติและวิสัยของมนุษย์

ส่วนพระนางมัทรีมีความกังวลและห่วงใยสองกุมารจนต้องกำชับให้พระเวสสันดรว่า “*ขอฝากสองสหายตายใจ ระไวว่าอย่าให้เล่นตระลอนจร*” โดยให้สองกุมารนั้น “*ให้เคียงข้างยุคลบทเรศ พันประเทศอย่าให้เที่ยวทั้งสองสมร*” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 7) ความรักของพระนางมัทรีคือความรักเช่นมนุษย์ทั่วไปที่มีความห่วงลูก ขณะที่พระเวสสันดรนั้นรู้อยู่แก่ใจว่า การที่ชูชกมาขอสองกุมารนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไรความป่วนใจและความปิตินดีจึงผสมผสานไปมา แสดงถึงความซับซ้อนของจิตใจมนุษย์อย่างแท้จริง ระหว่าง “*ที่นี้ตั้งแต่จะกรมอุระเกรียม*” เพราะ “*ด้วยจะมีมาจากหนึ่งใจโหด ประกอบโทษทารุณอันหุนเหี้ยม*” นั่นก็คือ “*มาขอสองเพื่อนยากให้จากเจียม*” และพระองค์ก็ต้องทรง “*จะต้องให้ตามธรรมเนียมพุทธางกูร*” (พระเทพโมลี (กลิ่น), 2468, น. 5) สลับกันไปมากับความยินดีที่ว่า

บรมไททานาธิบดินทร์	สดับยินพรหมณ์พร้อมประพฤติสาร
เร่งหรรษาปราโมทย์กมลมาน	ปานบุรุษย์ยากไร้เชิญใจจน
มีผู้อนุกุลประมุขทรัพย์	คนนับถูงถ้วนสหสहन
มามอบให้เหนื่อมือจะปรีอปรน	ก็ขึ้นช่วงกมลมนโนเปรม

(พระเทพโมฬี (กลิ่น), 2468, น. 12)

ส่วนชาติและกัณหาอยู่ในวัยเยาว์ไร้เดียงสา เมื่อพระเวสสันดรจะยกให้กับชูชกที่มีความ
น่าเกลียดน่ากลัว ทั้งสองกุมารได้ตระหนักเห็นแล้วว่า

อนึ่งเล่าอันเฝ้าคนนี้ไซ้ กระจ่าใจทุจริตฤชยา
บุรุษโทษสืบแปดประการา มีในกายาวิกถลล
ไซ้เชิงพรหมณ์พรหมจริเยศ ชรอยเพศยักชีในไพรสณฑ์
กลายแกล้งแปลงมาให้เหมือนคน จะนำจรดลไปดงดอน

(พระเทพโมฬี (กลิ่น), 2468, น. 24)

ความไร้เดียงสาและด้วยสัญชาตญาณที่สองกุมารยังต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ ทำให้ชาติและกัณหา
หาได้แสดงถึงสัญชาตญาณการมุ่งเอาตัวรอด โดยชาติพยายามทูลให้พระเวสสันดรชะลอเวลารอให้
สองกุมารได้พบพระนางมัทรีก่อน เพราะเชื่อว่าพระนางมัทรีต้องไม่ยินยอม คำกล่าวของชาติในตัว
บท *กุมารคำกลอน* จึงมีลักษณะการโน้มน้าว การชักจูงใจพระเวสสันดรด้วยธรรมชาติการเอาตัวรอด
ของมนุษย์ ดังตัวอย่าง เช่น “*พรหมณ์ดีที่นี้ไม่ทุกข์หนัก ทุกข์หนักหาที่จากพระแม่เจ้า*” (พระเทพ
โมฬี (กลิ่น), 2468, น. 24) หรือการกล่าวถึงพระคุณบิดามารดาที่ทั้งสองกุมารยังไม่ทดแทนว่า “*สอง
ชนกปกเกล้าบำรุงรักษ์ พระคุณหนักล้ำพระเมรุภุมมา*” (พระเทพโมฬี (กลิ่น), 2468, น. 24) จะเห็น
ว่าธรรมชาติของมนุษย์คือความซับซ้อนแห่งจิตใจและความหลากหลายที่มนุษย์แสดงออกในลักษณะ
การต่าง ๆ กัน ความดีเด่นของการนำเสนอความซับซ้อนและความหลากหลายของจิตใจมนุษย์ผ่าน
กุมารคำกลอน จึงเหมือนมาเติมเต็มความเด่นชัดสภาวะมนุษย์ที่ปรากฏใน *เวสสันดรชาดก* ทั้งใน
พระไตรปิฎกและฉบับร้อยยาว ให้เกิดความเข้าใจธรรมชาติมนุษย์มากขึ้น ซึ่งก็สอดคล้องกับที่ นิธิ
เอียวศรีวงศ์ ให้ความเห็นถึง *มหาชาติ* สมัยรัตนโกสินทร์ว่า มีการสร้างลักษณะอุปนิสัยของ ตัว
ละครให้ชัดเจนขึ้น และทำให้ตัวละครเหล่านี้เป็นคนที่กระทำความตามนิสัยและผลประโยชน์ของ
ตนเอง *มหาชาติ* สมัยรัตนโกสินทร์ (และน่าจะรวมถึง *กุมารคำกลอน* ด้วย) จึงเปลี่ยนแปลงจาก
นิทานสอนศีลธรรมมาสู่นิยายมากขึ้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, น. 393)

4.4 การสืบทอดเรื่องพุทธศาสนาในบริบทการสร้างวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นช่วงเวลาทีนอกจากจะฟื้นฟูวรรณคดีที่เคยมีมาแต่ครั้ง
อยุธยาแล้ว ยังมีการสร้างสรรค์วรรณคดีขึ้นมาใหม่เพื่อเป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของ
ศิลปวัฒนธรรม ขณะเดียวกันวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังแสดงออกถึงความเจริญของ

สังคมที่ผูกโยงกับคุณธรรมของผู้ปกครอง รวมถึงการสร้างงานวรรณคดีที่มีการเน้นคุณค่าของงาน และการเข้าถึงงานด้วยปัญญา (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2568, น. 95) วรรณคดีพุทธศาสนาจัดเป็น วรรณคดีหมวดหนึ่งที่มีความสำคัญในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พิจารณาจากวัฒนธรรม วรรณศิลป์ของวรรณคดีพุทธศาสนาที่มีทั้งการชำระ การซ่อมแซมและการสร้างสรรค์เกิดขึ้นในเวลา นั้น จนเกิด *ไตรภูมิโลกวินิจฉยภคา สังคีตยวงค์ ชินกาลมาลีปกรณ์ มหาชาติ คำหลวง (กัณฑ์ที่แต่งซ่อม) ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ปฐมสมโพธิภคา* ตลอดจนการสร้างสรรค์วรรณคดี พุทธศาสนา เล่มเล็กอย่างเช่น *กุมารคำฉันท์ กุมารคำกลอน* เป็นต้น

ทั้งนี้บริบทการสร้างวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์มีความสัมพันธ์กับเรื่องพุทธศาสนา เพราะสังคมไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับคติพุทธศาสนาต่อการปกครองและการดำเนินชีวิต ด้านการปกครอง สังคมไทยเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2546, น. 227) เนื่องจาก ทรงได้รับคัดเลือกจากมหาชนให้ปกครองเมืองเพราะทรงมีปัญญา ทรงตัดสินคดีความ ทรงเป็นใหญ่เหนือ ที่ดิน และทรงทศพิธราชธรรม โดยคติที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์นี้มีมาก่อนสมัย รัตนโกสินทร์ จนเมื่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ชนชั้นนำก็ได้นำคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์มาเอื้อให้ พระมหากษัตริย์ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่อย่างชอบธรรม (สายชล สัตยานุรักษ์, 2546, น. 227) ด้านการ ดำเนินชีวิต สังคมไทยเชื่อว่าความดี-ความชั่วบุญ-กรรม บารมี-นิพพานคือ สิ่งที่เข้ามากำหนดชีวิต การ สร้างงานวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์จึงอาจสร้างความชอบธรรมด้วยการนำเรื่องพุทธศาสนาโดยเฉพาะ วรรณคดีชาดกมาสนับสนุนความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นพระโพธิสัตว์ก็ได้ ดังนั้น *กุมาร คำกลอน* จึงมีลักษณะเด่นในเชิงการเป็นภาพต่อเล็ก ๆ เข้ามาประกอบกับภาพใหญ่อย่างวรรณคดีชาดก เรื่องใหญ่ เช่น *มหาชาติคำหลวง (กัณฑ์ที่แต่งซ่อม) ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก* ในสมัยเดียวกัน เพื่อ ชี้ให้เห็นว่านอกจากความแพร่หลายของ *เวสสันดรชาดก* จะมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานของกวีแล้ว จุดมุ่งหมายหนึ่งในการแต่งวรรณคดีชาดกเล่มเล็กอย่าง *กุมารคำกลอน* อาจจะเป็นเพื่อสนับสนุนว่า พระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนอกจากทรงเป็นสมมติเทพแล้วอีกคุณสมบัติหนึ่งทรงเป็นพระ โพธิสัตว์นำพาประชาชนข้ามพ้นโศกสงสารดูจพระเวสสันดรด้วยก็ได้

5. บทสรุป

จากการศึกษา *กุมารคำกลอน* ของพระเทพโมลี (กลั่น) ด้านเชิงประวัติ ลักษณะของตัวบท จนมาถึงลักษณะเด่นของวรรณคดีเรื่องนี้ ได้ข้อสรุปว่า *กุมารคำกลอน* เป็นผลงานอีกเรื่องหนึ่งของ

พระเทพโมลี (กลั่น) และน่าจะเป็นผลงานเรื่องสุดท้ายของท่านก่อนที่จะไม่มีใครทราบถึงประวัติท่านอีกเลย สมัยที่แต่งสันนิษฐานว่ามี 2 สมัย คือ พระเทพโมลี (กลั่น) อาจแต่ง *กุมารคำกลอน* ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หลังจากที่ท่านได้แต่งซ่อม *มหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทานกัณฑ์* เสร็จลงราว พ.ศ. 2357 หรืออาจจะในระยะเวลาไม่ห่างกันมากนัก ตามความนิยมเรื่อง *มหาชาติ* โดยมีหลักฐานจาก *กุมารคำฉันท์* ส่วนวนที่ 1 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และส่วนวนที่ 2 พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑาและพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุบล ที่สนับสนุนว่ากวีในเวลานั้นนิยมแต่งวรรณคดีที่มาจาก *มหาชาติ*

อีกข้อสันนิษฐานหนึ่งคือพระเทพโมลี (กลั่น) แต่ง *กุมารคำกลอน* ในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ราว พ.ศ. 2367-2368 อาศัยข้อมูลจาก ส. พลายน้อยกล่าวว่า พระเทพโมลี (กลั่น) น่าจะได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระเทพโมลี พ.ศ. 2360-2368 และหลัง พ.ศ. 2368 ซึ่งเป็นแผ่นดินต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่มีใครกล่าวถึงประวัติของท่านอีก สันนิษฐานว่าพระเทพโมลี (กลั่น) ท่านน่าจะมรณภาพแล้ว จึงเป็นเหตุให้งานนิพนธ์เรื่อง *กุมารคำกลอน* ไม่ปรากฏในรายชื่อผลงาน และต้นฉบับก็พลัดหายจากความทรงจำไป จนกระทั่งต่อมาได้มีการคัดลอกจากสมุดไทยลงในสมุดฝรั่ง ดังมีหลักฐานจากต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยและสมุดฝรั่งเก็บรักษาที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึกหอสมุดแห่งชาติ จากนั้นจึงมีการพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2468 และพิมพ์ครั้งที่ 2 เมื่อพ.ศ. 2474 งานนิพนธ์เรื่องนี้จึงได้กลับคืนสู่วงวรรณคดีไทยอีกครั้งหนึ่ง

ด้านลักษณะตัวบท *กุมารคำกลอน* แต่งด้วยคำประพันธ์กลอนเพลงยาว ซึ่งเป็นลักษณะคำประพันธ์ที่มีความนิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจนถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังมีกวีหลายท่าน เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ จมื่นไวยวรนาถ สุนทรภู่ รวมทั้งพระเทพโมลี (กลั่น) การที่พระเทพโมลี (กลั่น) ใช้คำประพันธ์เพลงยาวแต่ง *กุมารคำกลอน* อาจเป็นเพราะเวลานั้นกวีนิยมแต่งกลอนเพลงยาว แต่กลอนเพลงยาวไม่ได้จำกัดเนื้อหาอยู่ที่เรื่องราวของชายหญิงเท่านั้น หากยังนำเสนอเนื้อหาในด้านอื่นอีกด้วย เช่น วรรณคดีบันทึกเหตุการณ์ วรรณคดีคำสอน วรรณคดีนิทาน เป็นต้น ด้านกลวิธีการประพันธ์ พบว่า พระเทพโมลี (กลั่น) เป็นผู้มีความรู้ทางภาษาเป็นอย่างดี สามารถสร้างคำใหม่สรรคำมาทำให้เกิดภาพ ส่วนลักษณะเด่นด้านกลวิธีการประพันธ์คือ การใช้เสียงสัมผัสก่อให้เกิดความงามวรรณศิลป์ โดยเฉพาะการใช้เสียงพยัญชนะสัมผัสชนิด ด้านการใช้ความเปรียบก็มีลักษณะ

เด่น เพราะมีการเปรียบเทียบและค้นหาเป็นสำนวนาพาของนำพาพระเวสสันดรไปสู่นิพพานให้สำเร็จ โดยพระเทพโมลี (กลั่น) ได้ใช้คำเกี่ยวกับสารธรรมต่าง ๆ เข้ามาเป็นความเปรียบด้วย

ด้านลักษณะเด่น พบว่ามีอยู่ 4 ประการ คือ ลักษณะเด่นด้านที่ 1 การได้อิทธิพลจากกัมมัทกุมาร มาแต่งเป็นวรรณคดี โดยเนื้อหาของ *เวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร* เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพระเวสสันดรได้ทำบุทรทานกับชูชก ชูชกได้เข้ยนดีและใช้เถาว์ลัยมัดขาลีและกัณฑ์ อีกทั้งยังลากจูงชวนให้รู้สึกน่าเวทนา จนสองกุมารได้ตัดพ้อพระเวสสันดร ความมีศีลสันของเนื้อหาในกัณฑ์นี้ได้สร้างความรู้สึกจับใจแก่กวีจนนำมาแต่งเป็นวรรณคดี ดังที่พบว่านอกจาก *กุมารคำกลอน* แล้ว ก็ยังมี *กุมารคำฉันท์* 2 สำนวนด้วย

ลักษณะเด่นด้านที่ 2 การสรรคำเพื่อสร้างอารมณ์ความสะเทือนใจ ใน *กุมารคำกลอน* พบว่ามีศิลปะการใช้ภาษาในการสร้างอารมณ์ความสะเทือนใจทั้งที่ปรากฏในอารมณ์โศกสลดอารมณ์เวทนา และอารมณ์ปีติยินดี สอดคล้องกับเนื้อหาหลักที่นำเสนอในวรรณคดีเรื่องนี้

ลักษณะเด่นด้านที่ 3 การนำเสนอความซับซ้อนและความหลากหลายของมนุษย์ กล่าวได้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้นำเสนอให้เห็นถึงความซับซ้อนและความหลากหลายของมนุษย์อันเป็นธรรมชาติและวิสัยของมนุษย์ บุคคลสำคัญของเรื่องได้แก่ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ขาลี กัณฑ์ และชูชก ล้วนเป็นภาพจำลองธรรมชาติและวิสัยของมนุษย์ในเชิงอารมณ์ทั้งมีดีสุขและทุกข์ นับว่าเป็นการเสริมรายละเอียดเพิ่มเติมนอกเหนือจาก *เวสสันดรชาดก* ในพระไตรปิฎกและฉบับบรรยายที่จะกล่าวถึงรายละเอียดตรงนี้

ลักษณะเด่นด้านที่ 4 การสืบทอดเรื่องพุทธศาสนาในบริบทการสร้างวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ ด้วยพื้นฐานของการปกครองและการดำเนินชีวิตของสังคมไทยอยู่บนคติพุทธศาสนา ทั้งความเชื่อส่วนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์นอกจากเป็นสมมติเทพแล้วยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ประกอบกับหลักในการดำเนินชีวิตของ คนไทยยึดอยู่ในความดี-ความชั่ว บุญ-กรรม บาปมี-นิพพาน จึงทำให้บริบทการสร้างงานวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์มีความสัมพันธ์กับเรื่องพุทธศาสนาอย่างแยกจากกันไม่ออก *กุมารคำกลอน* จึงอาจเป็นวรรณคดีชาดกเล่มเล็ก ส่องให้เห็นคติความเชื่อของสังคมไทยและคนไทยที่มีต่อพระมหากษัตริย์และการฝังหยั่งรากลึกลับพุทธศาสนาให้สถิตเสถียรตั้งครั่งบ้านเมืองยังดีเช่นในสมัยอยุธยา

ข้อเสนอแนะ วรรณคดีเรื่อง *กุมารคำกลอน* ผู้เขียนเห็นว่าควรศึกษาต่อในด้านต้นฉบับตัวเขียน ดังที่กล่าวในตอนต้นว่าพบต้นฉบับตัวเขียนทั้งสมุดไทยและสมุดฝรั่ง ก่อนที่จะมีการพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่ถึงสองครั้ง การศึกษาด้านฉบับตัวเขียนจะช่วยขยายขอบเขตเกี่ยวกับตัวบทออกไป เช่น การชำระตัวบท การศึกษาลักษณะความแตกต่างระหว่างต้นฉบับตัวเขียนกับฉบับพิมพ์ เพื่อได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนี้ต่อไป

รายการเอกสารอ้างอิง

- โคลงกระทู้ของเก่า. (2466). โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. [มหาอำมาตย์ตรี พระยาจรรยาอุฎกฤๅยพิมพ์เปนมิตรพลีในงานฉลองอายุครบ 60 เมื่อปีกัญ พ.ศ. 2466]
- ชลดา เรื่องรักซ์ลิขิต. (2559). *อ่านลิลิตพระลอ ฉบับวิเคราะห์และถอดความ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. ธนาเพรส. ธิระ สุวรรณาคาร. (2500). *อุปกรณภาษาไท ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์จุลพน*. โรงพิมพ์อักษรสาสน์. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นางทวย ปาจิณบุรวรรณ์ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2500)
- ทิพวรรณ บุญส่งเจริญ. (2565). “คำชี้แจงการจัดพิมพ์หนังสือประชุมเพลงยาว ฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ” ใน *ประชุมเพลงยาว ฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ*. กรมศิลปากร, สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. เทพโมหี (กลั่น), พระ. (2468). *กุมารคำกลอน*. โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- ชนิด อยู่โพธิ์. (2568). “ตำนานเทศน์มหาชาติ” ใน *สารคดีพุทธศาสนา*. กรมศิลปากร, สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. แพรวสำนักพิมพ์.
- ดวงมน จิตรจางงค์. (2568). *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 3. สยามปริทัศน์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จเจ้า กรมพระยา. (2466). *ตำนานคณะสงฆ์*. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้าเหมวดี โปรดให้พิมพ์ในงานศพขรัวยายแสง เมื่อปีกัญ 2466)
- ตำนานวัดราชสิทธิ วัดโมลีโลก และวัดสังกระจาย. (2472). โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พิมพ์แจกในงานกุศลพระราชทาน สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร ณ วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472)
- นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. (2555). พิมพ์ครั้งที่ 4. มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. นิยะดา เหล่าสุนทร. (2545). “อิทธิพลของอรรถกถาชาดกที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย” ใน *พินิจวรรณลักษณ์*. ลายคำ, หน้า 87-129.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2553). *รัตนมาลา พจนานุกรมแสดงความหมาย สมัย และที่มาของโบราณนิคัพท์*. ลายคำ. ประพัฒน์ ตรีณรงค์และสงวน อ้นคง. (2516). *สารานุกรมวรรณคดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. ก้าวหน้า. *พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับภูมิพโลภิกขุ*. (2560). โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น 1 พระองค์เจ้าหญิงมณฑากับพระองค์เจ้าหญิงอุบล. (2466). *กุมารคำฉันท์*. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านารีรัตนา โปรดให้พิมพ์เมื่อปีกัญ พ.ศ. 2466)

- เพลงยาวกลบทและกลอักษร แต่งจากฤกษ์ที่วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ 3. (2465). โรงพิมพ์ไท. (สมเด็จพระมาตุจฉา
เจ้าฯ พระบรมราชเทวี โปรดฯ ให้พิมพ์ในงานเฉลิมพระชันษาครบ 60 ปีบริบูรณ์ เมื่อปีจอ พ.ศ.2465)
มหาชาติคำหลวง. (2460). โรงพิมพ์ไทย. (มหาอำมาตย์ตรี พระยาไพบูลย์สมบัติพิมพ์แจกในงานศพ
เสงี่ยม บุนนาค ผู้พี่ ปีมเสง พระพุทธศักราช 2460)
มหาเวสสันดรชาดก เทศนา 13 กัณฑ์ หกสำนวน. (2469). โรงพิมพ์ไท.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. พิมพ์ครั้งที่ 2. ราชบัณฑิตยสถาน
กุมารคำฉันท์ ใน *วชิรญาณ ตอนที่ 80* เดือนพฤษภาคม ร.ศ.120, น. 481-516.
วชิราภรณ์ พุกษ์สุกาญจน์. (2543). *ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก*.
(วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
วินัย พงศ์ศรีเพียร และคณะ. (2555). *พจนานุกรมคำเก่าในภาษาไทย ฉบับชะเลยลัก*. ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร (องค์การมหาชน).
ศิริมา เจนจิตมัน. (2529). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทเพลงยาวในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
สมชาย พุ่มสอาด. (2520). พระเทพโมลี (กลีน) สมณภิเษกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์. *วารสารศิลปากร*, 21(2), 27-36.
สมบัติ พลายน้อย (ส.พลายน้อย). (2553). *กวีสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พิมพ์คำ.
สมบัติ พลายน้อย (ส.พลายน้อย). (2554). *พืชพรรณไม่มงคล*. พิมพ์ครั้งที่ 4. พิมพ์คำ.
สมมติอมรพันธุ์ ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2466). *เรื่องตั้งพระราชาคณะ
ผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์*. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรศิริวัฒน์
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า โปรดฯ ให้พิมพ์ครั้งแรก เมื่อปีกัญ พ.ศ.2466)
สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). *พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. 2325-2352)*. มติชน.
สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 23. (2505). องค์การค้าของคุรุสภา.
สุภาพร มากแจ้ง. (2535). *กวีนิพนธ์ไทย 1*. โอเดียนสโตร์.
อรธ ดีที่สุด และกาญจนา วิชญาปกรณ์. (2565) “นิทานชาดกเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร:
ความเป็นวีรบุรุษของพระเวสสันดรเชิงเทพปรณัม” *วารสารวิจิตรวรรณสาร* 6(1), 209-233.
หนังสือเพลงยาวเรื่องเวสสันดรชาดก ตอนกุมาร. (2474). โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พิมพ์แจกใน
การปลงศพแม่ทรัพย์ โหมดนิมนวล ณ สุสานวัดสามจีนใต้ วันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2474)